Rashi on II Chronicles
רש"י על דברי הימים ב
merged
https://www.sefaria.org/Rashi_on_II_Chronicles
This file contains merged sections from the following text versions:
-On Your Way
-http://mobile.tora.ws/

רש"י על דברי הימים ב

Chapter 1

Verse 1

ויתחזק שלמה וגו'. מפני שה' אלהיו עמו:

Verse 2

ויאמר שלמה לכל ישראל. ומי הם אותם כל ישראל הם שרי האלפים כדכתיב (לעיל כח)
ויקהל דוד את כל שרי ישראל ומה אמר להם שיבאו עמו לבמה אשר בגבעון:

Verse 3

וילכו שלמה וכל הקהל עמו וגו'. וכן דרך הפסוקים לקצר ויאמר ה' לדג ויקא את
יונה אמר לו להקיא ויקא וכן (לעיל כ"א) ו אמר ה' למלאך וישב חרבו אל נדנה:

Verse 4

Verse 5

Verse 6

Verse 7

שאל מה אתן לך. בחר ושאל כל מה שתרצה ואני אתן לך:

Verse 8

Verse 9

עתה ה' אלהים יאמן. פראבריט"ש בלע"ז:
כי אתה המלכתני. כלומר כיון שהמלכתני על עם רב כזה צריך אני שיהא בי חכמה
וכח לצאת לפניהם וללחום מלחמותיהם כענין שנאמר בשמואל (א' ח') ושפטנו מלכנו
ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו והואיל ועלי לשאול מה שבלבי אשאל מה שאני
צריך וזה שתתן לי חכמה:

Verse 10

ואצאה לפני העם הזה ואבואה. וגם למלך צריך שיהא לב חכם לידע לשפוט העם ואני נער ורך אפי' אלף אנשים חכמים היה קשה להם לשפוט עם גדול כזה אי אפשר בלא עסקים רבים שבאים לדון ואין לו מתון לעיין בדינם שעוד זה קובל ואינו מפסיק דבריו והנה בא אחר וצועק ומי יוכל לפסוק אלף דינין ביום אחד אם לא חכם ונבון אשר רוח אלהים בו וזה אני שואל שתתן לי חכמה ומדע לשפוט עמך זה הגדול כי זה אני צריך שתתן לי:

Verse 11

יען אשר היתה זאת עם לבבך. שאין אדם שואל דבר זה אלא מי שיש יראת שמים בלבו כענין שנאמר ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלהים (שמות י״ח:כ״א):
ואת נפש שונאיך. לנצחם:

Verse 12

החכמה והמדע נתון לך. מה ששאלת:
עושר ונכסים וכבוד. אשר לא שאלת אתן לך:
אשר לא היה כן למלכים אשר לפניך ואחריך לא יהיה. מוסב על עושר וכבוד אשר לא שאלת כי החכמה שאני נותן לך בה תלוי גם עושר גם כבוד גם אריכות ימים דכתיב (משלי ג׳:ט״ז) אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד וזהו שכתוב במלכים (א' י"א) ויגדל המלך שלמה מכל מלכי הארץ לעושר ולחכמה וגומר:

Verse 13

Verse 14

ויניחם בערי הרכב. הניח מקצת אותם פרשים ורכב בערי הרכב ועל שם שרוכבי המלך שם היו קוראים אותן העיירות ערי הרכב ומקצתם הניח עמו בירושלים (עיין מלכים א' על פסוק זה מה שפירש"י שם וצריך עיון):

Verse 15

כאבנים. מרוב כסף וזהב שהיה לו לא היה מקפיד על נתינת כסף וזהב בכל העיר לעשות שולחנות וכסאות ורבותינו אמרו כאבני עשר וי"א אמות שהיה לו אבני גזית כן עשה מן הכסף:

Verse 16

ומוצא הסוסים אשר לשלמה. כלומר כל מוצא סוסים אשר לשלמה לא היה כי אם ממצרים:
ומקוא סחרי המלך. ומקוא אסיפת הסוסים במצרים וקורין לה בל"א שטוט"א:

Chapter 2

Verse 1

Verse 2

Verse 3

להקדיש לו. לצורך מה:
להקטיר לפניו קטורת. שהוא דרך כבוד וגם מכפיל כי אם להקטיר לפניו:

לעולם זאת על ישראל. לכך אני מבקשך לשלוח אלי בנין טוב וחזק לפי שלעולם זקוק
על ישראל להקריב קרבנם בבית זו אשר אני בונה:

Verse 4

והבית אשר אני בונה גדול. לפיכך צריך אני שתשלח לי מביניך וא"ת תקטין את
הבית כדי שלא תצטרך לאחרים איני יכול כי גדול אלהינו מכל האלהים ולכך איני
יכול להקטינו ולהמעיטו:

Verse 5

ומי יעצר כח לבנות לו בית. לפי שאמר והבית אשר אני בונה גדול שמא יהא משמע
לך גדול כל סיפוקו ואין זה כי מי יעצור כח מי יכול לדחוק ולעצור כח עצמו כל
כך לבנות לו בית הראוי לו ודוגמא למעלה (כט) כי נעצור כח להתנדב:
כי השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו. ולכך הוא אומר ומי אני אשר אבנה לו בית
ומה שאני בונה לו לא כלום כי אם להקטיר בו לפניו:

Verse 6

ובארגון. זה ארגמן:
וכרמיל. זו תולעת שני תדע שהרי לא נזכר כאן תולעת שני:
ויודע לפתח פתוחים. דוגמת פתוחי חותם שיודע לחתום ולצייר באבנים גראבי"ר
בל"א:

Verse 7

Verse 8

Verse 9

נתתי חטים מכות. בל"א (פול אויף) ויש אומרים מכות כתותין להוציא חטים מן
השבולת:
ויין בתים. לשון בת מדה בלח כור ביבש:

Verse 10

Verse 11

Verse 12

יודע בינה לחורם אבי. אומן חכם של אבי היה גם שלי הוא:

Verse 13

בן אשה. אלמנה היתה:
מן בנות דן. משבט דן:
ואביו איש צורי. יהודי היה יושב בצור דוגמא עובד אדום הגתי (שמואל ב ו׳:י׳-
י״א) שהיה יושב בגת ולוי היה ובמלכים (א ז) כתיב ובן אשה אלמנה ממטה נפתלי
ואביו איש צורי אלא אמו מדן ואביו מנפתלי ומה צריך לייחס מאיזה שבט היה אביו
ואמו זהו שכתוב (ראשית ל') דנני אלהים וגם נפתולי אלהים וגו' (שם) אמרה רחל
מעתה עקמתי פתולים עקמומיות עשיתי עד שאני יכולה לדמות עצמי ללאה אחותי אם
לאה תתפאר בבצלאל בנה שיעשה המשכן יצטרך להשתתף במלאכתו אחד מבני דן שנא

ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן ואם שלמה בן אחותי יבנה ב"ה צריך להשתתף עמו מבני דן ונפתלי:
ואביו איש צרי. ללמדך אע"פ שאמו אלמנה צריך אדם לתפוש אומנות אביו (ולהחיות אמו סא"א) (כך שמעתי מפי רבינו שלמה בר לוי ממנטויל"א בן אחותו של רבינו משה הדרשן):

Verse 14

Verse 15

רפסדות. (ובמלכים א' ה') דוברות בל"א פלייצי"ץ:
על ים יפו. פי' על חוף הים כמו וירד יפו דיונה:

Verse 16

ויספר שלמה כל האנשים הגירים. מלא בב' יודי"ן ומתחילה כשספרם דוד נקראו שם גרים ביו"ד אחת אבל שלמה ספרם בשעת מעשה כשבנה ולכך כתיב מלא ודוגמא והעלית אתכם את עצמותי מזה חסר אתכם בפ' ויחי בשעת מעשה כשלקחן (בפ' בשלח) כתיב אתכם:
ויספר וכו'. אחרי הספר למעלה דכתיב (לעיל כ"ב) ויאמר דוד לכנוס את הגרים:

Verse 17

ויעש מהם שבעים אלף וגו'. מה שחזר ומזכירן ומזכיר המספר בשביל שהפסיק הענין לכך הוצרך לומר אף עתה ולא יפסוק עד שיכלה כל הבנין ואומר מיד ויחל שלמה לבנות וגו' ואפילו בפסוק א' מנהגו שיפסיק הענין ומתחיל לדברי הראשון כמו זאת עשו קחו לכם מחתות קרח וגו' (מדבר טו), ולמחרתו כתיב (שם) ויאמר משה אל קרח אתה וכל עדתך וגו' וחוזר ואמר וקחו איש מחתתו וגו' אלא לפי שהפסיק בכמה פסוקים הוצרך שנית להכתב וכ"ש כאן:

Chapter 3

Verse 1

בהר המוריה. לפי אשר שם נראה הקב"ה לדוד בגרן ארנן בהעצר המגפה והוא הר המוריה מקום דוד:

Verse 2

ויחל לבנות בחדש השני. מפורש בתחילת ראש השנה ירושלמי ופתרון בחדש השני בשני בחדש אייר לפי שרוצה לומר בשנת ארבע למלכותו הוצרך לכפול ולומר בשני ודוגמא והמים היו הלוך וחסור עד החודש העשירי (ראשית ח') ודוגמא במלכים (א' ו') בשנה הרביעית בחדש זיו הוא חדש השני למלוך שלמה וגו' מוסב על השנה הרביעית ואז בשנת ארבע למלכותו התחיל בשני כי כל ימי החורף לא היה יכול מפני הקור ובניסן לא היה יכול מפני הפסח:

Verse 3

הארך אמות במדה. ולפי שהפסיק ואמר במדה הראשונה אומר עוד אמות כלומר אורך אמות הבית ששים אמה בין דביר להיכל ורחב אמות ך':

Verse 4

והאולם אשר על פני הארך. אורך של אולם שעל פני רוחב הבית ך' שהרי אורך האולם בכל רוחב הבית ך' אמה מצפון לדרום וכל מדה יתירה קרויה אורך והפחותה קרויה רוחב ולפי שבהיכל מדתו ממזרח למערב יתירה קרויה אורך ומן הצפון לדרום פחותה קרויה רוחב ובאולם שמדתו מן הצפון לדרום יתירה קרויה אורך ומדתו מן המזרח

למערב שהיא פחותה קרויה רוחב ורחב האולם עשר כמפורש (במלכים א ז׳:כ״ז) עשר באמה רחבה על פני הבית:
והגובה מאה ועשרים. ובמלכים (שם) כתיב ושלשים אמה קומתו הא כיצד גובה הקומה מקרקעית הבית עד קרוי עלייה ראשונה שלשים אמות ומעלייה לעלייה עד גג העליון תשעים אמות כדכתיב (ד"ה א' כ"ח) ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם ואת בתיו וגנזכיו ועליותיו מכלל שהיו שם עליות:
ויצפהו מפנימה זהב. בפנים ההיכל שהוא הבית הגדול חפה זהב ולא האולם וזהו שמפרש והולך היאך עשה ואת הבית הגדול חפה מבפנים כל הבית זהב טהור חפה עץ ברושים שכל הבית הדביר וההיכל צפה מתחילה עצי ברושים ואחר כך ויחפהו זהב טוב על קירות הברושים ומשום צפוי זהב שרצה לצפות הבית חפהו מתחילה בעצים כדי שיתקיים הזהב בחוזק שהיה מחזק לזהב במסמרים בציורי העץ שהיה מצייר ציורין בעץ תמורים הם אילנות כמין תמרים וכרובים ובמלכים (שם) כתיב וקלע עליהם מקלעות כרובים ותמורות ופטורי ציצים כמו (מדבר י"ח) ויצץ ציץ ופטורי כמו פוטר אדם אשתו אנטוארפין בל"א, (מפי רבינו אלעזר ב"ר משולם ז"ל):

Verse 5

ויחפהו זהב. כלומר כשצייר כל הציורים צפה הקורות זהב אחר הציורין ומחזקן במסמרות בכותל העץ כדי שלא ימוט מה שלא היה יכול לעשות בכותל האבן ומשום זה הטעם היה מחפה כל הבית מתחילה בעצי ברושים:
ושרשרות. פתרונו צייר ציורין הרבה מלא כל וכשראה שהיה כולם חלק בין ציור לציור היה מצייר ציור כעין שרשרת שמדביקין בו כל דבר כמו כן היה עושה כאן בין ציור לציור כדי שלא יהיה חלק בנתיים, ענין אחר ממש שרשרות של זהב עשה ודבק הצורות בהן יחד:

Verse 6

ויצף את הבית אבן יקרה. שקע ורבץ אבנים יקרות בזהב בקירות הבית לתפארת ולנוי:
והזהב. שאומר ויחפהו זהב טהור מזהב פרוים הי' פרוים שם מקום ורבותינו פירשו שדומה לדם פרים מרוב שבחו ואדמימותו:

Verse 7

ויחף. כמו ויצף ומפרש מה צפה בבית הקירות והספים וקירותיו. של ספי הבית שהיו של אבנים ומפרש קירותיו ודלתותיו זהב ובמלכים (א ו) כתוב עד קירות הספין ולכך קורא גג קירות הספון שהגג היה כמו ספינה ועריבה הפוכה שכן מנהג לקרות את הקרוי עגול כעין ספינה:

Verse 8

ויעש את בית וגו'. כך היה לו לומר ויעש את בית קדש הקדשים עשרים על עשרים אלא לפי שאמר למעלה כך ואולם על פני רחב הבית אמות עשרים וגו' אמר כאן כמו כן:
ויחפהו זהב טוב. אף בקדש הקדשים בנה תחלה קירות עץ ועליו חפה הזהב ומה שאין מזכיר כאן בקדש הקדשים שום עץ זהו משום גדולתו של ב"ה כלומר כל כותלי בית הארון היה של זהב ולא היה בהן עץ וזה כבוד לקדש הקדשים ובמלכים (שם) מוכיח כן ותדע שבשביל כבוד הבית אין מזכיר שום עץ שהרי כתיב (שם) ויצף את הבית אבן יקרה ובמלכים לא כתיב אבן יקרה הא כיצד אלא לפי שהספר דברי הימים למלכי יהודה הודיעך כי שלמה כוונתו לכבוד הבית לככרים. מככרים:

Verse 9

ומשקל למסמרות. לחזק בהם הזהב בקירות העץ:
לשקלים. למשקל שקלים חמשים שקלום של זהב:

Verse 10

מעשה צעצועים. דוגמתו (ישעיהו כ״ב:כ״ד) הצאצאים והצפיעות ותרגומו ובניא תבנית ילדים וילדות עשה לכרובים כרביא ושל עץ היו ושוב ויצפהו זהב (ובמלכים א ו׳:כ״ב-כ״ג) ויעש בדביר שני כרובים עצי שמן וכל מה שבפנים מעץ אינו רוצה להזכיר בזה הספר משום כבודו:

Verse 11

וכנפי הכרובים ארכם אמות עשרים. כיצד כנף האחד לעומת חמש וסוף החמש מגעת לקיר הבית לדרום והכנף האחרת מגיע לכנף הכרוב האחר שבצדו הרי עשר אמות לכרוב האחד וכן לאחר נמצא כנף כרוב אחד מגיע לצפון וכנף כרוב אחד לדרום נמצא שהיו ארוכות ככל כותל המערב שהיה ך' אמות וגופם אמרו רבותינו בנס היו עומדין ולפי פשוטו נראה לי שהיה גופן בולט מהם כעוף זה שפורש כנפיו בולט גופו מחוץ כנפיו וקומתן מפורש במלכים (שם) קומת הכרוב האחד י' באמה וכן הכרוב השני:

Verse 12

Verse 13

עומדים על רגליהם. בקרקעית הבית למערב:
ופניהם לבית. לפנים שלא היו ראשיהם זקופים שנראה כמביטין לחוץ אלא ראשם היה כפוף ומביטין לפניהם כדכתיב ופניהם איש אל אחיו (שמות כ״ה:כ׳) וכאן אומר ופניהם לבית אלא פונים היו ראשם זה כנגד זה וגם ראשיהם כפופים לבית כלפי פנים והארון הי' עומד במקום פרישת שני הכרובים והיו כנפי הכרובים מטין מן הכותל וסוככין על הכפורת ועל הארון בכנפיהם ולבד מכרובים אלו היו הכרובים שעשה משה מן הכפורת עדיין אדוקין ומדובקים על הכפורת ועומדין עליו ואל תתמה שהרי כמו כן עשה עשר שלחנות וי' מנורות לבד מאותן של משה:

Verse 14

ויעש את הפרכת תכלת וארגמן. ותלה על הדלת שהיה באמה טרקסין שבו נכנסין לפני ולפנים אע"פ שהיה בו דלתות תלה עליו כדלקמן ופתח הבית דלתותיו הפנימיות לקדש הקדשים וגו':
ויעל עליו כרובים. ציורי כרובים:

Verse 15

שלשים וחמש ארך. קומה ובמלכים ויצר את שני העמודים נחשת י"ח אמות פירש רבינו שלמה זצ"ל יצקם שניהם כאחד ושוב חלקן לשנים והאמה החסרה אינה חושבה לפי שאינה דומה למלאכת שאר העמוד כמו שאמר שם בענין (ב' כ"א) ועל ראש העמודים מעשה פרח שושן וגם רבי יוסף פירש כן ולא נראה דמה לנו גבהה י"ח אלא כך שמעתי ודאי יצקם שניהם כאחד ואח"כ חלקם לשנים ונמצאו כל אחד י"ז אמה וחצי והצפת. שהיא כותרת שנאמר שם עביו חצי אמה הרי כל אחד י"ח אמות, צפת הוא צפוי כמו ויצפה אותם זהב כלומר היה עשוי כמין כובע חלול ועביו חצי אמה מלמטה וכשהופכו ונותנו על העמוד נמצא העובי חצי אמה הרי י"ח אמות (ובמלכים א ז׳:ט״ז) קורהו כותרת לשון כתר כדכתיב ושתי כותרות וגו':

Verse 16

ויתן בשרשרות. עשה שרשרות בראש הצפת תחתיו ובתוך השרשרות קבע צורת רמונים כדי לכסות חלל הצפת כדכתיב (שם) לכסות את שתי גולות הכותרת ועל שם חללו קורא להם גולות כזו השבכה שכתב שם הם השרשרות לשון ועל שבכה יתהלך (איוב י״ח:ח׳) ל' ענפים כמו בסבך בקרניו (בראשית כ״ב:י״ג) ויש אומרים קופיא ור' אלעזר פירוש ענפים:

Verse 17

על פני ההיכל. על פתח ההיכל בחוץ באולם כדמוכח (במלכים א ז׳:י״ז) וכותרת אשר על ראש העמודים אולם ההיכל מעשה שושן:

אחד מימין. הפתח:
ואחד מהשמאל. הפתח:
יכין. ובועז יכין על שם מלכות בית דוד שנמשל לירח כדכתיב כירח יכון עולם
(תהלים פ"ט):
בועז. (כנגד השמש שהוא יוצא בגבורה ועוז יוש"ה) שנאמר ישיש כגבור לרוץ (שם
י"ט) והבי"ת בבועז כמו (בראשית ה') מ"ם בנח ינחמנו (בשמואל א א׳:כ׳) כי מה'
שאלתיו:
ויקרא שם הימיני יכין. אע"פ שירח קטן מהשמש שיועיל לו ויהיה נכון כירח יכון
ולא כלבנה המתמסרת אמר שלמה אם הקב"ה כינה מלכותי לשמש וירח אף אני אעשה דבר
נכון וקים עמודי נחשת גדולים, ד"א חירם שהיה מבני דן עשה את העמודים קרא את
האחד יכין על שם אביו שמשון שנאמר בו (שופטים ט״ז:כ״ח-כ״ט) וילפת שמשון שני
עמודי התוך (וגו' נכון וגו') ושלמה קרא לשני בועז ע"ש זקנו בועז דוגמא ויקרא
לו לבן יגר שהדותא (בראשית ל״א:מ״ז):

Chapter 4

Verse 1

Verse 2

עשר באמה משפתו אל שפתו. י' על י' באמצעיתו עגול סביב:
וקו שלשים באמה יסב אותו. כל שיש בהקיפו שלשה טפחים יש ברחבו טפח:
וחמש באמה קומתו. עומקו:

Verse 3

ודמות בקרים תחת לו. צורת דמות בקרים יצק ממנו לעמוד עליו ואדוקים בו כדאמר
בסוף הפסוק הבקר יצוקים במצקתו:
סביב סובבים אותו עשר באמה מקיפים את הים. אין מפורש כאן מה הדבר שסובבן אלא
במלכים (א' ז') כתיב לפקעים מתחת לשפתו סביב וגו' פקעים כגון שעושין לכוסות
פימילי"ש עגולים משום נוי ומתחת לשפתו וסביב היו עומדים בשלש אמות התחתונות
מרובעות ושתים עליונות עגולות ואי אפשר להכיל אלפים בת יכיל שהם מאה וחמשים
מקוה טהרה אלא בענין זה כמו שמפורש בעירובין והעליונות מרובעת ותחתונות
עגולות א"א לומר דכי כתיב עגול סביב סביב משפתו כתיב ומה שאמר בפקעים הללו
עשר אמה לכל רוח אבל במקום עגולו אי אפשר לומר עשר באמה סביב:
שנים טורים. היו הפקעים:
יצוקים במצקתו. הכל יצוקים יחד לא שחבר לו את הפקעים אחר יציקתו על ידי
מסמרות או על ידי דבק שקורין שולדור"א בלע"ז:

Verse 4

וכל אחוריהם ביתה. אחוריהם של בקרים הללו היו פונים ביתה אל תחתיהם שבצפון
פונים אחוריהם כנגד אותן שבדרום ושל מזרח כנגד שבמערב:

Verse 5

ועביו טפח. שוליו ודפנותיו אלא שאצל פיו הי' דק מרוקע ומרודד
כמעשה שפת כוס. ששותין בו ומצויר פרח שושן:
מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל. אף זה מחזיק ובמלכים (שם) כתיב אלפים בת יכיל
גודשא תלתא שהבת ג' סאין שנאמר האיפה והבת תוכן אחד להם הרי לך ששת אלפים
סאין נמצאו מאה וחמשים מקוה טהרה לארבעים מאות סאין מאה מקואות נמצא גם
לעשרים מאות סאין הנותרים חמשים מקואות ואף לכשתחלוק הכלי לפי המדה ששערו
חכמים אמה על אמה בגובה שלש אמות למקוה תמצא וכן לשלש אמות מרובעות קומה
ועשר על עשר משפתו אל שפתו מרובעות מאה מקואות ולשתים אמות עגולות קומה עשר
על עשר משפתו אל שפתו עגולות חמשי' מקואות שמרובע יותר על העגול רביע:

Verse 6

ויעש כיורים עשרה. לבד אותן של משה:
ויתן חמשה מימין. לכיור של משה:
וחמשה משמאל. לרחצה בהם קדוש ידים ורגלים:
את מעשה העולה ידיחו בם. מן מימי הכיור ידיחו קרבי העולה ודוקא עולה אבל
שלמים לא שהוא נאכל לבעלים בכל העיר, הכיורים היו לקדוש טבילה:

Verse 7

ויעש את מנרות הזהב עשר כמשפטם. למה נאמר במנורות כמשפטם לפי שמודיענו למה
עשה עשרה מנורות והכל דרש מן התורה פרחים כפתורים גביעים משוקדים נאמרו בפ'
שבעים הרי לכל עשרה מנורות שבעה נרות, (כן פי' אחי אמי דודי ר' קלונימוס ב"ר
יהודה ומדרש הוא) ושבעה נרותיה כנגד ז' כוכבים חנכ"ל שצ"ם:
ויתן בהיכל חמש מימין. למנורה של משה:
וחמש משמאל. וכולם בדרום:

Verse 8

משמאל. של שלחן בצפון:
ויעש מזרקי זהב מאה. שזורקין בו הדם על המזבח:

Verse 9

ויעש חצר הכהנים. עזרת הכהנים:
והעזרה הגדולה. זו עזרת ישראל:

Verse 10

מכתף הימנית קדמה ממול נגבה. ריחק אותו מן המזרח מן כנגד הפתח לדרומה של
עזרה לפי שאין כבוד ונאה שיהו מטבילין כנגד פתח האולם:

Verse 11

ויעש חורם את הסירות. סירות נחושת שעשויים לחתות הדשן לתת לתוך הסירות:

Verse 12

והגלות והכתרות על ראש העמודים שתים. לשתי העמודים:
והשבכות שתים. אלו השרשרות שנאמרו למעלה ותדע שכן הוא שהרי לא בכאן ולא
במלכים מזכיר בפרשה זו בשום מקום שרשרות:
לכסות את שתי גלות הכתרות. לכסות חלל הכותרת בשבכות ואותן ענפים כענפי חריות
כמו שפירשתי:

Verse 13

ואת הרמונים ארבע מאות. למעלה הוא אומר ויעש רמוני מאה הא כיצד אלא כך יש
לנו לפרש ודאי ד' מאות רמונים עשה כאשר נאמר כאן ומה שאמר מאה הרי מאה לכל
טור וטור וד' טורים הם כדאמר ב' טורים לשבכה אחת וכן שני טורי' רמוני' לשבכה
אחת הרי ד' טורי' והרמוני' היו מחוזרי' בתוך השבכות המשובצי' ותקועי' לכסות
בה היטיב את שתי גולות הכתרות:

Verse 14

ואת המכונות עשה. ובמלכי' כתיב ויעש את המכונות עשר מכונות הם כני הכיור ושם
מפורש מלאכתם:

Verse 15

Verse 16

ואת הסירות ואת היעים ואת המזלגות. אע"פ שאמרנוהו כבר למעלה בא וחזר ושנה
ועוד להודיענו כי נחשת היו וגם מודיענו מזלגות שלא הוזכר למעלה:
מרוק. דוגמת מרקו הרמחים (ירמיהו מ״ו:ד׳) ומורק ושוטף במים (ויקרא ו׳:כ״א)
ובמלכים (א' ז') כתיב ממורט כמו כי ימרט ראשו (ויקרא י״ג:מ׳) ותרגומו נחשת
טב:

Verse 17

בעבי האדמה. תרגומא גרגושתא בארדי"לא בלע"ז:
בין סכות ובין צרדתה. ובמלכים כתוב צרתן צרדתה הוא מקומו של ירבעם וירבעם בן
נבט אפרתי מן הצרדה ושם אמו צרועה אשה אלמנה (מלכים א ״א:כ״ו) לפי שמת מטמא
באהל וגם מצורע כמו כן וכן עבודת כוכבים כמו ששנינו בפרק ג' דעבודת כוכבים
בסופו אלמנה שאלמן ישראל מאלהיו מן צרדתה נראה שהצר התורה ולא הרחיבה הצר דת
אלהינו כן פירש לי דודי ז"ל:

Verse 18

Verse 19

Verse 20

ואת המנרות ונרותיהם. להוציא מלבן של מפרשין נרות היו עושין מגופה של מנורה
ואדוקין בה שהרי כתיב ואת המנורה ונרותיהם מה שהזכיר את הנרות בפני עצמן ולא
שאר מעשה המנורה בפני עצמן גביעים כפתורי' ופרחים מכלל שלא היו הנרות אדוקין
והואיל ואין אדוקין בה נראה כמעשה אחר וצריך להזכיר נרותיהם אבל שאר מלאכות
שהיו אדוקין בה אינו מזכירם שנקראים על שם המנורה ומה שעשה עשר מנורות ועשר
שלחנות ועשר כיורים והכרובים וכל אשר עשה מפורש בברייתא דר' פנחס בן יאיר:

Verse 21

והפרח. פירשו רבותינו הוא כנגד אותו פרח שהוסיף משה בפרשה בהעלותך עד ירכה
עד פרחה וגו' שלא נאמר בתרומה:
והמלקחים זהב. שמגביהים הפתילה מן הנר שיש בו השמן:
הוא מכלות זהב. מזוקק וצרוף פיי"ן בלע"ז ובמנחות מפורש מכל זהב שהיה לו
לשלמה מרוב הזהב שנכנס במנורה לזוקקה ולקיים מנורת זהב טהור:

Verse 22

והמזמרות. כלי זמר:
והמזרקות. לזרוק בהם דם על המזבח:
והכפות. לבזיכי לבונה:
והמחתות. לחתות בהם תרומת הדשן להרים מעל המזבח ולקח מלא המחת' וגומר:

Chapter 5

Verse 1

ויבא שלמה את קדשי. כל מה שבפסוק לפי פשוטו מה שנשאר לו מן הקדשות שהקדיש
דוד כדכתיב למעלה גם אותם הקדיש המלך דוד לה' עם הכסף והזהב אשר נשא מכל
הגוים וגו' ומה שהותיר לו נתן באוצרות בית האלהים, ומדרש אגדה יש מחכמים
אומרים לפי שהיה יודע שסופו ליחרב ושלא יהו אומרים העובדי כוכבים קשה יראתנו

שלקחה נקמתה מן הבית הזה שנבנה מן הגזילות וחמסים שגזל דוד מבתי עבודת כוכבים שלה ויש אומרים כך אמר (הקב"ה) צ"ל שלמה רעב היה בימי דוד (אבי) שלש שנים שנה אחר שנה והיה לו לבזבז ההקדשו' הללו להחיות בהן עניי ישראל ואני מביא סיוע שהרי בכל ההקדשות שדוד הקדיש כמו שכתוב למעלה (שם) לא נאמר בהן עשה שלמה דבר פלוני זה כאשר נאמר בנחשת שנאמר (שם) ומטבחת ומכון ערי הדדעזר לקח דוד נחשת רבה מאד בה עשה שלמה את ים הנחשת וגו' אבל מכסף ומזהב שלא נאמר בו עשה שלמה מהן שום דבר מכלל שלא עשה וזהו שאין כתיב כאן שום נחשת כי אם כסף וזהב ולפי פשוטו נראה לי מה שלא אמר נחשת לפי שהנחשת בזול ואינו ראוי וכדי והגון להביא נחשת באוצרות בית ה':

Verse 2

אז יקהל שלמה את זקני ישראל. נהג במדת חכמה שהקהיל הזקנים ולא הבחורים יותר מדוד שהקהיל הוא אף הבחורים כדכתיב ויקהל דוד את כל ישראל ירושלים וגומר (לעיל כ"ח):

Verse 3

בחג. הוא חג הסכות:

Verse 4

Verse 5

את אהל מועד. שעשה משה גנזו שלמה בבית אוצרות האלהים עם שאר כלים וההקדשות לפי שלא הוצרך לו ורבותינו אמרו שנגנזו:
ואת כל כלי הקדש אשר באהל. אשר נתן (ס"א נטע) דוד לארון:
העלו אותם הכהנים הלוים. פתרונו מוסב למעלה שאמר וישאו הלוים את הארון ומפרש מי היו אותם הלוים שאמרתי לך למעלה הכהנים הלוי' שאף הכהנים מבני לוי הם ולא לוים ממש היו וכן כתוב במלכים (א' ח') וישאו הכהנים את הארון וגם הכלים ואהל מועד העלו עמהם הלוים כמשפטם:

Verse 6

Verse 7

Verse 8

ויהיו הכרובים פרשים כנפים על מקום הארון. במקום שהארון עומד שם לפיכך ויכסו הכרובים על הארון:
ועל בדיו מלמעלה. למעלה לארון כך היו עומדים הבדים ונמשכו כ"כ לחוץ כלפי מזרח שהיה יכול הארון לעמוד תחת הכרובים ממש בלא עכוב הבדים ולפיכך ויכסו הכרובים על הארון וגם את הבדים כסו קצת אצל הארון ולא כולם שהיו מגיעים עד המזרח ואינך יכול לפרש שכסו הכרובי' על כל הבדים וגם משום דבר זה ויאריכו הבדים ויראו ראשי הבדים מן הארון על פני הדביר שאם לא כן אלא כאחד מדה אחת היו מושכין זה מזה והלא הבדים שעשה משה עדיין הם היו שם והם עומדים בקדש הקדשים של אהל מועד שלא היה כי אם עשר וזה היה עשרים והיה מגיע מקיר אל קיר והכרובים של משה שנאמר אף בהם פורשים וסככים אין צריך לזוז כלל מן הבדים ממקומם שהרי הכרובים של משה עומדים היו למעלה לארון על הכפורת וכרובים שנאמר כאן אותם שעשה שלמה עומדים על רגליהם בקרקע ואעפ"כ אותן של משה עדיין היו אדוקין על הכפורת כך פי' ר' נתן (ורבי פי') הכהנים רצו להכניס הארון עם בדיו בדביר ולא הספיקו כי הענן מלא את בית ה' ולא יכלו להביא את הכרובים עד כותל מערבי ממש ועל כן היו בולטים בפרוכת אך קשה לי דכתיב ויהי בצאת הכהנים ואחר כן מלא כבוד ה' את בית אלהים (ור' יוסף זצ"ל פי') ויתארכו לא נאמר דמשמע

ויתארכו הן עצמן אלא ויאריכו דמשמע אחרים מאריכין אותם ומפרש האומנין האריכו הבדים עד לעשרים והיו נוגעין שתי קצותם לכותל מזרחי ושתי קצותם לכותל מערבי ותימא יש והיאך יכול לפרוש כנפיהם ולכסות הארון שהיה עשר אמות מהן:

Verse 9

Verse 10

Verse 11

ויהי בצאת הכהנים מן הקדש. מיד היה לו לסמוך והבית מלא ענן בית ה' אלא שמפסיק בינתים וכן במלכים (א' ח') ויהי כצאת הכהנים מן הקדש והענן מלא את בית ה':
כי כל הכהנים הנמצאים התקדשו. לדבר זה:
אין לשמור למחלקות. כ"ד של לוים וכ"ד של כהנים אלא כל הנמצאים התקדשו:

Verse 12

Verse 13

ויהי כאחד. למחצרים פתרון ויהיו אחודים יחד המחצרים כולם יחד וממה היו אחודים לדבר זה להשמיע קול אחד כאחד להלל ולהודות לה':

Chapter 6

Verse 1

אז אמר שלמה. הואיל והבית מלא עשן עכשיו אני יודע שהשכינה שרויה בו בערפל כי כן דרכו דכתיב (שמות כ׳:י״ח) ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים ודאי שרצונו להתעכב בו ובספרי פירש אז אמר שלמה כשראה הענן אמר עתה אני רואה שהשכינה שרויה בבית אשר בניתי שהרי כך הבטיח לבוא ולשכן בו מתוך ענן וערפל והיכן אמר (ויקרא ט״ז:ב׳) כי בענן אראה על הכפורת:

Verse 2

בית זבול. מדור:
לשבתך עולמים. שמשנבחרה לא שרתה שכינה במקום אחר ולא הותרו הבמות:

Verse 3

ויברך את כל קהל ישראל. ברכה האמורה בסוף הענין:

Verse 4

אשר דבר בפיו. שיתן לו בן שיבנה לו בית:
מלא. קיים דברו הטוב:

Verse 5

מן היום אשר הוצאתי. שאף זה דברת אל אבי:

Verse 6

ואבחר בירושלים. מוסב על לא בחרתי בעיר:
ואבחר בדויד. מוסב על ולא בחרתי באיש:

Verse 7

Verse 8

הטיבות כי היה עם לבבך. כלומר גם אני בוחר בבית אשר עלה בלבך לבנותו לשכן
שמו שם כמו שאמר למעלה:

Verse 9

Verse 10

Verse 11

Verse 12

ויפרש כפיו. היה לו לומר כך ויפרוש כפיו השמימה ויאמר וגו' אלא שמפסיק
בינתיים להודיע על מה עמד וכן במלכים (א' ח') ויפרש כפיו השמימה ויאמר:

Verse 13

כי עשה שלמה. מוסב על נגד כל קהל ישראל כלומר היאך היה גבוה מכולם להשמיע
דבריו:
ויעמוד עליו. ועתה יכולין לראותו כל ישראל ומשום שמפסיק הענין צריך לומר
כבראשונה נגד כל קהל ישראל וכן ויפרוש כפיו השמימה:

Verse 14

אין כמוך אלהים. ממה שאתה שומר הברית והחסד שאתה גוזר מן השמים לתת לאוהביך
אתה מצניעו וגונז הברית והחסד לקיים הבטחתך בארץ:
ההולכים לפניך. כמו שהלך דוד אבי וזה אשר שמרת לעבדך דוד בל' אמנת הבטחה:

Verse 15

Verse 16

Verse 17

Verse 18

כי האמנם ישב אלהים את האדם על הארץ. ל' תמיה וכי אפשר שיאמין אדם שישב
אלהים על הארץ כי שמים ושמי השמים וגומר אלא מחמת חסד שגמלת לדוד אבי צמצמת
שכינתך:

אף כי הבית הזה אשר בניתי. ולמה בניתיו להתפלל לפני האלהים ולפנות הוא אל תפלתינו:

Verse 19

לשמוע אל הרנה. זו צעקה כמו (מלכים א' כ"ב) ותעבר הרנה במחנה ועל כרחך על צעקתם של כל אדם שהוא נס מפני צרתו אל יתפלל אלא בצעקתו בסתר כך חבור המקראות וסוף הענין מוכיח שאמר ואתה תשמע ממקום שבתך למדת שלא בנאו אלא לדעת כן להוריד בו שכינה כדי שישב על הארץ לשמוע ממכון שבתך אל התפלות שיתפללו בו:

Verse 20

להיות עיניך פתוחות. בכל עת אשר יתפללו אליך:

Verse 21

Verse 22

אם יחטא איש. מקרא זה על כל ישראל המחייב חברו שבועה אם באמת הוא משביעו והנשבע נשבע לשקר אתה תשמע השמים ואם הדין עם הנשבע שבעל הדין מזקיקו על שבועה של חנם אף המשביעו קרוי רשע:

Verse 23

ולהצדיק צדיק. שלא לענשו על השבועה שהרי באמת הוא נשבע ותוספתא דסוטה מפרש את אשר יחטא, בועל אשת איש, ונשא בו אלה, ויחייב בו אלה כשם שהמים בודקים אותה כך המים בודקין אותו, לפני מזבחך, כדכתיב (במדבר ה׳:י״ח) והעמיד הכהן את האשה:
לתת דרכו בראשו. כדכתיב וצבתה בטנה (שם):
ולהצדיק צדיק. דכתיב ונקתה ונזרעה זרע (שם):

Verse 24

ואם ינגף עמך. ולא מפני שידך קצרה מלהושיע אלא דבר זה גורם כי יחטאו לך: ושבו והודו את שמך. פתרון והתוודו את עונם והאחרון מוכיח והודו את שמך ומחטאתם ישובון כי תענם:

Verse 25

והשיבותם. והשב אותם אל האדמה כי כשנופלים ונגפים לפני אויביהם תופשים מה שיכולים ומביאים אותם בשביה אל ארץ אחרת:

Verse 26

בהעצר השמים. כדכתיב ועצר את השמים ולא יהיה מטר (דברים י״א:י״ז):

Verse 27

כי תורם אל הדרך. כמו שעשית כשהיה רעב בימי דוד ג' שנים (שמואל ב כ״א:א׳) והורית ואמרת להם אל שאול ואל בית הדמים כמו כן תורם איזה חטא גורם להם על מה נעצרו השמים:

Verse 28

כל נגע. פתרון הרי זכרתי לך דבר שדפון וירקון נגיפה אף בעצירת גשמים ומה עוד להרבות אלא כל נגע וכל מחלה כי יהיה והתפלל:

Verse 29

ופרש כפיו אל הבית הזה. וזה שאמר כל תפלה וכל תחנה שיתפלל ויתחנן על זאת מכל אחד הדברים האלה:
אשר ידעו איש נגעו. כלומר אם יתפלל על נגעו ועל מכאובו להסירו ממנו:

Verse 30

וסלחת ונתתה לאיש ככל דרכיו וגו'. לרשע כרשעתו ולצדיק כצדקתו שאם לא ישלם לרשע כפי רוע מעלליו יטיח דברים כלפי מעלה ויאמר אין אלהים (אז) יודע לבבו ויהיה חילול השם כמו כן תעשה לצדיק כצדקתו שתעשה לו כשיתפלל לפניך:

Verse 31

למען ייראוך. וישוב הרשע מדרכו ולכך אני מתפלל לתת לו לאיש כדרכיו:

Verse 32

Verse 33

ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי. בישראל אני מתפלל לתת לו כדרכיו אבל לעו"ג ככל אשר יקרא לך לפי שישראל מכירין בהקב"ה ויודעין שהיכולת בידו לעשות אם אין תפלתו נשמעת תולה בעצמו בחטאיו ומפשפש במעשיו אבל העו"ג קורא תגר ואומר שמעתי שמעו בכל העולם ונתיגעתי בדרכים הרבה עד שבאתי והתפללתי במקום הזה ולא מצאתי בו ממש כשאר אלהות לפיכך ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי:

Verse 34

דרך העיר. פניהם לצד ירושלים:

Verse 35

ועשית משפטם. נקמתם באויביהם ע"א צרכיהם דוגמא לעשות משפט עבדו (מלכים א ח׳:נ״ט):

Verse 36

Verse 37

Verse 38

אשר בניתי לשמך. פתרון הבית הזה אשר בניתי כדי לגדל שמך כי אז כשתקבל תפלתם אז יתפללו לך בבית הזה או בכל מקום שהם ויפנו לביתך זה:

Verse 39

ושמעת. תפלתם ועל זה יתגדל שמך בעולם:

Verse 40

Verse 41

ועתה קומה ה'. שלא להטלטל כאשר עד עתה משילה לנוב ומנוב לגבעון:
אתה וארון עזך. שלא יטלטל עוד מעתה:
עזך. על שם כן קרוי עוזך על שעשה נפלאותיו ועזוזות בפלשתים וכן כתיב (לעיל ט"ז) בהודו לה' דרשו ה' ועוזו ועוד אמרו רבותינו במסכת עבודת כוכבים וישרנה הפרות (שמואל א ו׳:י״ב) מה שירה אמרו הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו (תהילים צ״ח:א׳):
ילבשו תשועה. מחמת שלא יטלטלו ממקום למקום כמו והיה צדק אזור מתניו (ישעיהו י״א:ה׳):
וחסידיך ישמחו בטוב. ברוב טובות ומעשרות הניתן ללוים בשכר ששומרין את הארון ומשוררים לפניו:

Verse 42

אל תשב פני משיחך. מלעשות טובה עמדי ואם לא למעני עשה למענך:

Chapter 7

Verse 1

Verse 2

Verse 3

Verse 4

Verse 5

Verse 6

והכהנים על משמרותם. כאשר חלקן דוד לכ"ד משמרות לשרת כל משמרה ומשמרה שבוע שלה והלוים כמו כן על כ"ד משמרות שלהם:
להודות. בכלי שיר שהיו אומרים הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו:
בהלל דויד. הכלי שיר שהיו אומרין בו הלל של דוד וההודיות בידם של לוים:
והכהנים. מחצרים נגדם שעליהם לשורר בחצוצרות שנאמר ובני אהרן הכהנים יתקעו וגו' (מדבר י'):

Verse 7

ויקדש שלמה את תוך החצר. רבותינו חולקין בדבר זה (זבחים נ"ט) רבי יהודה אומר קדש את רצפת העזרה בקדושת מזבח להקטיר על הרצפה כי מזבח הנחשת קטן מהכיל שרבו קרבנות להביא אמר לו רבי יוסי והלא כבר נאמר (לעיל ב' ח') אלף עולות יעלה שלמה על מזבח שעשה משה וכשאתה מגיע לחשבון אמות ומנין עולות תמצא שזה של אבנים גדול משל משה שהמזבח של משה מקום מערכתו אמה על אמה ושל שלמה מקום מערכתו כ"ד על כ"ד הרי של שלמה חמשה מאות ושבעים ושש כשל משה א"כ מה הוא קדש המלך את תוך החצר שקבע בו מזבח של אבנים מחובר ברצפה:
לא יכול להכיל. בשל משה הוא אומר כאדם האומר ננס פלוני ופסול לעבודה:

Verse 8

מלבוא חמת. שהוא בצפון של ארץ ישראל:
עד נחל מצרים. שהיא כנגדו כמפורש באלה מסעי:

Verse 9

Verse 10

וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את העם. שהוא ט' לחנוכת הבית ובמלכים (א' ח') כתוב וביום השמיני שהוא כ"ב לחדש פתרון ביום ח' נתן להם רשות לילך לאחר החג ולמחר כשיצא החג אז הלכו כולם יחד, ע"א ביום ח' נתן להם רשות ושלח אותם היושבים בתוך תחום שבת וכל מי שירצה ליסע ולילך באותו היום באותו התחום ולמחר שלח כל העם כולו ובב"ר מפרש נטלו רשות ממנו והמתינו עוד שם יום אחד וחזרו ונטלו רשות עוד למחר פעם שניה לכך נאמר ביום כ"ג בחדש:
שמחים וטובי לב וגו'. לדויד ולשלמה כי מה שדבר בפיו (לעיל כ"ח) בנך שלמה הוא יבנה בית לשמי מלא בידו שנתן לו בן יושב על כסאו שבנה הבית לשם ה' ובב"ר מפרש א"ר לוי כתיב כי חנוכת וגו' שמחים מוסב על אשר אמר ה' לדוד שקיים מה שנדר לשלמה שבחר בו מכל אחיו כי חכם הוא:
ולישראל עמו. כדכתיב במלכים (א' ח') לא נפל דבר אחד וגו', ע"א ולישראל עמו שהיה להם מושל שהיו יושבין בבטחון ובהשקט כדכתיב וישב יהודה וישראל וגו' (שם ה'):

Verse 11

Verse 12

וירא ה' אל שלמה בלילה. בחזיון לילה:
שמעתי את תפלתך. בלשון שאמר שלמה ושמעת השיב הקב"ה שמעתי תפלתך הוא התפלל בהעצר השמים השיב הקב"ה הן אעצור, הוא התפלל רעב וארבה והקב"ה משיבו והן אצוה על חגב, הוא התפלל על דבר והקב"ה משיבו ואם אשלח דבר בעמי:
ויכנעו עמי. במה שיתפללו ויבקשו פני וישובו מדרכיהם הרעים הרי ג' כנגד ג':

Verse 13

הן אעצור. והן אצוה ואם אשלח כנגד ג' תפילות ואני אשמע ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם:

Verse 14

Verse 15

Verse 16

והיו עיני ולבי. תרגם יונתן ותהי שכינתי שריא ביה אם רעותי מתעבדא תמן כל יומיא, והיו עיני שם אם לבי וחפצי שם:

Verse 17

Verse 18

Verse 19

Verse 20

אשליך מעל פני. כתנאי שביני וביניכם ואם לא תשמעו לי (ויקרא כ״ו:י״ד) מה נאמר והשימותי את מקדשיכם:
ואתננו למשל ולשנינה. כענין שמושלים משל על מי שאירע לו דבר פגע ולשנינה. כמו (דברים ו׳:ז׳) ושננתם לבנך ותתנינון לשון סיפור רעות וכן תרגום ויספר ואשתעי ולשועי:

Verse 21

לכל עובר עליו ישום. כלומר יחרב הבית ואז כל עובר עליו ישום כמו (איוב י"ח) על יומו נשמו אחרונים:
במה עשה ה'. כמו על מה עשה ה' (דברים כ"ט) וכן כתיב (במלכים א' ט') את ביתו י"ג שנים כדכתיב במלכים (שם ו):

Chapter 8

Verse 1

ויהי מקץ עשרים שנה. פתרון מקץ עשרים שנה שנגמר כל הבנין של בית ה' שבע שנים ואת ביתו י"ג שנים כדכתיב במלכים (שם ו):

Verse 2

Verse 3

Verse 4

ויבן את תדמור במדבר. (ובמלכים א ט׳:י״ח) כתיב את תמור ותדמור קרינן וזה ששנינו ביבמות אין מקבלים גרים מן התרמודים ובב"ר בפרשת עקידה מפרש שעזרו לשונאיהם של ישראל ולפי שהמירו עצמם ונתחלפו לרעה בסוף על כן נכתב במלכים תמור לשון תמורה שהיה להם לעשות לישראל חסד עשה עמהם שלמה שבנה להם כרך תדמור ומשום שלמה לא נכתב כאן תמור אלא תדמור כלומר עיר חשובה הכל לכבוד שלמה שאין כבוד שלמה לומר כאן הא בנה כרך שמרדו בו וקלקלו בו ועל כן כתב תדמור ולא תמור:

Verse 5

ערי מצור. לפי שהיו עומדים על התחום הוצרכו חוזק כל כך:

Verse 6

Verse 7

Verse 8

Verse 9

למלאכתו. למלאכת בניינו למה כי הגרים למלאכתו ולא אנשי ישראל לפי כי ישראל המה אנשי חיל ואנשי מלחמה ושרי רכבו ופרשיו:

Verse 10

חמשים ומאתי'. ובמלכים (א' ט') חמשים וחמש מאות אלא זה וזה אחד הוא שמחסר לשם ג' מאות ושנה ומנה אותם שוב שהרי שם כתוב למעלה לבד משרי הנצבים וגו' שלשת אלפים ושלש מאות הרודים וכאן כתיב לעיל שלשת אלפים ושש מאות נמצא מה שחסר בפסוק אחד הוסיף בפסוק אחר ומחלקם בשביל שהג' מאות היתרים גרים היו והיו ממונים על אותן ג' אלפים וג' מאות הרודים על ע' אלף נשא סבל ופ' אלף חצב בהר ואלו חמשים ומאתים הנאמר כאן ישראלים היו ממונים על אותם ג' מאות גרים:

Verse 11

העלה שלמה מעיר דוד. היא ציון שהושיבה בעיר דוד כשלקחה והיתה שם עד כלותו לבנות את ביתו:
כי קדש המה. כל העיר וכל הבתים:
אשר באה אליהם. לפי שבאה אליהם ארון ה' באה לשון נקבה דוגמא (שמואל א ד׳:ג׳) וארון ברית ה' נלקחה:

Verse 12

על מזבח ה'. זה מזבח הנחשת שבנה שלמה וי"מ מזבח הנחשת שעשה שלמה תחת מזבח הנחשת שבנה משה ותימה בדבר שהרי כתיב (מלכים ב' י"ז) ואת עולת כל עם וכל דם עולה וגו' יהיה לבקר כלומר מזבח הנחשת שהיה שם קודם לכן יהיה לי לבקר מכלל שהמזבח היה של נחושת:

Verse 13

Verse 14

Verse 15

Verse 16

עד היום מוסד בית. מיום הוסדו עד כלותו:

Chapter 9

Verse 1

לנסות את שלמה. אם אמת מה ששמעה מחכמתו ובאה לנסותו:
בחידות. כמו (שופטים י״ד:י״ב) אחודה נא לכם חידה דשמשון:

Verse 2

ולא נעלם דבר. כיון שראתה שהגיד לה הכל לא נעלם דבר ממה ששאלה אשר הגיד לה
אז הודתה על השמועה כי אמת שמעה ובתרגום מגלת אסתר שם כתובים קצת מן החידות
:אשר שאלתו

Verse 3

Verse 4

:ומאכל שלחנו. ברבורים ומיני מעדנים העולים על שלחנו לרוב
ומושב עבדיו. שכל אחד ואחד היה מכיר את מקומו כשהיו יושבים על השולחן ורואי
:פני המלך תדיר לא היה א' רשאי לישב במקום חבירו כל ימי חייו
ומעמד משרתיו. כל אחד ואחד היה מחזיק במעמד שלו ובשירות שלו ולא היה משנה
:למחר
:ומלבושיהם. לא כמלבושיהם שהם לבושים היום לובשים למחר
:ומשקיו. רוב משקיו
:'ועליתו. מסלות עליותיו אשר יעלה עליהם מביתו לבית ה
ולא היה עוד בה רוח. שהיתה סבורה שאין חכמה בכל המלכיות כי אם בארצה וכמו
חכמיה כי ארצה במזרח ולפיכך הם חכמים ביותר לפי שמסתכלין במזלות כדאיתא בפרק
קמא דראש השנה לדידן מכסי סיהרא י"ח שעו' דארץ ישראל במערב בבל וזהו שכתוב
ותרב חכמת שלמה מכל חכמת בני קדם שהם היו במזרח כדכתיב ויהי בנסע' מקדם
(בראשית י"א) ומכל חכמת מצרים שהיו מכשפים חרטומים ואשפים וחכם היה בטיי"ר
כך כתיב בפסיקתא טייר הוא ל' ערבי ובויקרא רבה בפ' בן המצרי כי עוף השמים
:יוליך את הקול (קהלת) זה עורב וחכמת טויארי

Verse 5

Verse 6

:חצי מרבית. רבוי חכמות

Verse 7

Verse 8

Verse 9

Verse 10

עצי אלגומים. מפרש בפסיקת' כתוב אחד אומר אלמוגים וכתוב אחד אומר אלגומים
אלא אלגומים שמם ונקרא אלמוגים לפי שהיה מתמוגג ונכפף מתוך רכיכתו כמו כוסות
:שהוא נכפף מתוך חשיבתו

Verse 11

מסלות. מדרגות (ובמלכים א' י') כתיב מסעד כדרך שעושין לעולין בדרך מעלות
:ומדרגות וי"א מסעד ומסילה אחד הם
וכנרות ונבלים לשרים. י"א לבני לוי המשוררים בכלי שיר ור' אליעזר זצ"ל פי'
לשרים המשוררים לטייל לפני המלך דוגמא (שם ד') ויהי שירו חמשה ואלף הם שירות
של חול שעשה לשורר לפניו לטייל והוא שכתוב (לקמן ל"ה) ויקונן ירמיה על
:יאשיהו ויאמרו כל השרים והשרות וגו'

Verse 12

מלבד אשר הביאה. משום כבוד מלכי יהודה כתיב כאן דמשמע שהיא נתנה לו יותר ממה שנתן לה ובמלכים (שם י) כתיב מלבד אשר נתן לה כיד המלך דברים המצויין בא"י ואינם מצויין במקום':

Verse 13

Verse 14

לבד מאנשי התרים. שהיו דואגים לעבור ממדינה למדינה וממלכו' למלכות בלא תייר והיו נותנים לו שכר תייר:
והסוחרים מביאים. שהיו מביאי' לו ע"י עלילה כדי לראות חכמתו:

Verse 15

מאתים צנה. צנה מקפת את האדם משלש רוחותיו הוא שכת' (תהילים ה׳:י״ג) כצנה רצון תעטרנו:
זהב שחוט. זהב רך ונוח להרקע מרוב חשיבותו שנטוה כחוט:
שש מאות זהב. שש מאות זהובים והוא שש מנים שהזהב הוא הדינר:

Verse 16

יער הלבנון. בית גדול בנה שלמה בירושלים כדמוכח לקמן וכל אותם מגינ' לקח שישק ומריבוי עצי הלבנון הגדולים עשאן כדכתיב במלכים (א' ז') ויבן את בית יער הלבנון על ארבע טורי ארזים ושם נתן אותם מגינים והוא שכתוב ותבט ביום ההוא אל נשק בית היער (ישעיהו כ״ב:ח׳):

Verse 17

כסא שן. שן של פיל:

Verse 18

ושש מעלות לכסא. מדרגות לעלות בו:
וידות מזה ומזה על מקום השבת. כמין מקלות מפאה לפאה מימין ומשמאל ולסמוך זרועותיו עליהם:

Verse 19

ושנים אריות עומדים אצל הידות. של זהב וכל צורת הכסא וצורת החיות שבכסא מפורש בתרגום של מגילת אסתר:

Verse 20

Verse 21

שנהבים. שן פיל ופיל עצמו:
וקופים. מע"ר קאצ"ן:
ותוכיים. טווסין:

Verse 22

ויגדל המלך שלמה וגו'. לקיים מה שאמר לו וגם אשר לא שאלת אתן לך גם כבוד (מלכים א ג׳:י״ג):

Verse 23

וכל מלכי הארץ וגו'. לקיים מה שאמר לו הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא יהיה (שם):

Verse 24

והם מביאים איש מנחתו. על ידי עלילה שבאים לשמוע חכמתו כי אין כבוד לבוא לפני המלך ריקם, דוגמת ולא יראה את פני ה' ריקם (דברים ט״ז:ט״ז):
נשק. כלי זיין:

Verse 25

וניחם בערי הרכב ועם המלך בירושלים. מקצתם ועבר על לא ירבה לו סוסים:

Verse 26

Verse 27

Verse 28

Verse 29

על דברי נתן. ויהי בלילה ההוא ויהי דבר ה' אל נתן וגומר (שמואל ב י״ב:כ״ה) עד ויקרא שמו ידידיה:
ועל נבואת אחיה השילוני. (מלכים א י״א:כ״ט) שקרע ממנו המלכות ונתנה לירבעם:

Verse 30

על כל ישראל ארבעים שנה. מה שאין כן בדוד שבחברון מלך ז' שנים ובירושלים שלשים ושלש:

Chapter 10

Verse 1

כי שכם באו כל ישראל להמליך אותו. בשכם שהוא מקום ירבעם שבחלק אפרים וירבעם אפרתי וכל זאת היתה סיבה מאת הקדוש ברוך הוא לקיים דברו קרוע אקרע הממלכה:

Verse 2

ויהי כשמוע. פתרון ויהי כשמוע מקודם לכן שבאו להמליכו בשכם כשהוא עודנו במצרים:

Verse 3

וישלחו ויקראו לו ויבא. וכל זה להודיענו רצונו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שאפילו ירבעם עצמו בא להמליכו לרחבעם והסב הקב"ה אחר דבריו עד שמלך ירבעם:

Verse 4

אביך הקשה את עלנו. כי איש טורח במלאכה היה ועלינו הטיל לפרנס פועליו והמס כדכתיב במלכים (א ה') ויעל המלך שלמה מס וגומר:

Verse 5

Verse 6

נועצים. כמו יועצים וכן יאמר מן יודעים נודעים אך יועצים להבא נועצים נתיעצים כבר:

Verse 7

Verse 8

Verse 9

Verse 10

קטני עבה ממתני אבי. אצבע קטנה שלי גדולה ממתני אבי כלומר אני חזק ממנו:

Verse 11

העמיס. כמו (ראשית מ"ג) ויעמוס איש על חמורו:
בעקרבים. ברימ"ן בל' אשכנ"ז שעוקצין כעקרבים:

Verse 12

Verse 13

Verse 14

Verse 15

כי היתה נסבה. למען הקים ה' את דברו כמו שמפורש (במלכים א יא) להסיר ממנו י' השבטים וליתן לירבעם וזהו לא יסור שבט מיהודה (ראשית מ"ט) לא ירד ממלכותו עד כי יבא שילה פתרון עד כי יבא יהודה שילה להמליך שם רחבעם ושם לו יקהת עמים להמליכו ושם נחלקה המלכות ואבד מלכות של עשר' השבטים ושכם עיר קטנה סמוכה לשילה כדכתיב (סוף שופטים) והנה חג לה' בשילה מימים ימימה במסילה העולה מבית אל שכמה וכתיב בירמיה משכם ומשילה ולכבוד משכן שילה נאספים לשכם שהוא ראוי לאסיפת בני אדם וסמוכה לשילה וכשנאספים בשכם אז יסור שבט מיהודה ששם המלכות נחלקה:

Verse 16

לאהליך ישראל. מוסב על מה לנו חלק בדוד מה לעזוב אהלינו ולילך אחריו לא כן אלא לכו כל ישראל איש לאהליו:

עתה ראה ביתך דוד. מוסב על ולא נחלה בבן ישי כלומר אין לנו בו נחלה אלא בבית המקדש שבירושלים שאנו זובחים בו ולראות בו בשלש רגלים:
ראה ביתך דוד. אין אנו צריכין לו לילך שם יהיה לך לבדך (וכל זה לא נראה לי) אלא ראה ביתך דוד אי איפשנו לא בך ולא בבית המקדש שלך:

Verse 17

Verse 18

הדורם. הוא אדונירם (מלכים א' ד') שבימי שלמה גדולתו גדולה ובימי רחבעם נשפלה גדולתו על כן נקרא הדורם:
וירגמו בו בני ישראל אבן. ולפי שרחבעם לא ידע הסבה והקשר שהסבו ממנו על כן נהרג כששאל המס שקצב עליהם שלמה:

Verse 19

ויפשעו ישראל בבית דוד. לשון מרדות ודוגמא (מלכים ב') בימיו פשע מואב וגו' (משלי י"א) את נפשע מקרית עוז, אז תפשע לבנה (לקמן ל"א):

Chapter 11

Verse 1

ויקהל את בית יהודה ובנימן. שהיו בתחום יחד וגם ירושלים היתה של שניהם ובית המקדש על תחום שניהם בנוי ובגבולים ביהושע מפרש היאך היה תחומן יחד וגם רבותינו אמרו רצועה יוצאה מחלק בנימין ונכנסת בחלקו של יהודה ועליה מזבח בנוי לכך לא היו יכולין להפרד זה מזה וגם כתוב בסמוך:

Verse 2

Verse 3

Verse 4

עם אחיכם. והלא אחיכם בני איש אחד:

Verse 5

ויבן ערים למצור. ערים קטנים בנה וסבב כל סביבותם מים משום חוזק וזה מצור כדאמרינן (בישעיהו ל"ז:כ"ה-כ"ו) אני קרתי ושתיתי מים ואחריב בכף פעמי כל יאורי מצור ועתה הוצרך לכך כי פשעו בו ישראל:

Verse 6

Verse 7

Verse 8

Verse 9

Verse 10

Verse 11

ויתן בהם נגידים. שרים ונציבים לשמור הערים והכרכים:
ואוצרות מאכל ושמן ויין. לפי שיהא להם מאכל מזומן אם יעלו בית ישראל למצור:

Verse 12

Verse 13

Verse 14

כי עזבו הלוים את מגרשיהם. שבכל ארץ עשרת השבטים:
כי הזניחם ירבעם. הזניחם מלעבוד ומכהן לה':

Verse 15

כהנים לבמות. כלומר למה הזניח ירבעם הכהנים והלוים לפי שהעמיד כהנים כומרים לשעירים:

Verse 16

ואחריהם. של לוים וכהנים:

Verse 17

Verse 18

אביהיל בת אליאב. כמו ואביהיל לפני שמואל ואמר (שמואל א י״ז:ל״א) אך נגד ה' משיחו זה שהקב"ה עתיד לומר קום נא משחהו כי הוא זה וטעה בו שמואל שראה בתו של אליאב אשת רחבעם מלכה ועל זה הדבר נענש כשמואל כי ששאל לו שאול איזה בית הרואה (שם א' ט') ויאמר שמואל אנכי הרואה שלא ענהו דרך ענוה לומר מה תרצה אמר לו הקב"ה חייך אתה עתיד לראות ולא תדע מה תראה כי טעה באליאב ובתו המלכה:

Verse 19

Verse 20

Verse 21

Verse 22

לנגיד באחיו. כדי להמליכו:

Verse 23

ויפרץ. פזר בניו לכל ארצות יהודה דוגמא (לעיל א' ד') ובית אביהם פרצו לרוב:

Chapter 12

Verse 1

Verse 2

Verse 3

Verse 4

Verse 5

Verse 6

Verse 7

נכנעו לא אשחיתם. דוגמא למטה (יד) עודנו הארץ לפנינו כי דרשנו ה' אלהינו דרשנו וגו', כן דרך הפסוק כשמפסיק בנתים כופל עוד התיב' לאומרה דוגמא (מדבר י') והיה כי תלך עמנו והיה הטוב וגו:

Verse 8

כי יהיו לו לעבדים. לשישק ולשאר עובדי כוכבים כמפורש וידעו עבודתי. כשישובו לא יהיה עליהם שום מושל ממלכי עובדי כוכבי' אבל כשתשובו מאחרי תורתי תדעו עבודת מלכי הארצות ותעבדו לה':

Verse 9

Verse 10

והפקיד על יד שרי הרצים. לקח המגינים מבית יער הלבנון והפקידם לשרי הרצים ואח"כ השיבם אל תא הרצים, חדר הרצים, כלומר אל מקומם, ענין אחר מפי מורי לפי שהיה דואג ממלך מצרים וממלך ישראל היו נושאין אותן לפניו:

Verse 11

Verse 12

ובהכנעו שב ממנו חרון אף ה'. היה לו לומר למעלה מיד כשאמר ויעל שישק וגומר אלא שהפסיק בנתים לצורך ויעש תחתיהם מגיני נחשת:

Verse 13

ויתחזק המלך רחבעם. ומפרש למה שהרי כשהומלך תחילה היה בן מ"א לפיכך היה בו כח וחוזק להתחזק מעצמו כי היה בן שנה כשמת דוד שהרי שלמה מלך מ' שנה ושלמה עדיין לא מלך כשנולד רחבעם נמצא שרחבעם היה בן מ"א כשמלך:
העיר אשר בחר ה' לשום את שמו שם מכל שבטי ישראל. אלא שנתקלקלו במעשיהם כדכתיב ויעש הרע כי לא הכין לבו לדרוש את ה' וגרמו שנסתלקה שכינה מהם וכאלו קובל ומפיגין על כך:

Verse 14

Verse 15

בדברי שמעיה הנביא. כל נביא ונביא היה כותב ספרו מה שהיה מתנבא וזהו שמעיה שאמר לעיל (ב' י"א) ולקמן (י"ב) מוכיח ויתר דברי אביה ודרכיו ודבריו כתובין במדרש הנביא עדו ספרו היה נקרא מדרש:

Chapter 13

Verse 1

Verse 2

שלש שנים מלך בירושלים. ולא יותר כדמוכח במלכים ובשנת עשרים לירבעם מלך ישראל מלך אסא מלך יהודה נמצא שאפילו שלשה שנים שלמים לא מלך:
מיכיהו בת אוריאל. ולמעלה (י"א כ) קורא לה שם אחר מעכה בת אבשלום ובמלכים כתיב כמו כן מעכה בת אבישלום מיכיהו בת אוריאל היה שמה וכאן קורא אותה כן לפי שהוא ספר הייחס של יהודה ובמלכים שהוא ספר מלכי ישראל ויהודה קראה בשם כנויה מעכה בת אבישלום ולפיכך כינו שמה משם גמור שלה מיכיהו מעכה ושם אביה אוריאל אבישלום לפי שעל שם כלתה נקראת שהיתה אשת חיל גברתנית ככתוב (לקמן כ"ב) וגם מעכה אם אסא הסירה מגבירה ומשום כבודה של כלתה קראה לחמותה על שם כלתה כך מפורש בירושלמי והמסורת הזה תקח בידך בשם רבינו אלעזר וכן אמר לי בשם אביו וכן מצאתי בפירוש אביו בכל מקום שהוסיף וי"ו בשם אשה זו משום שבחה כמו עתליה ועתליהו מולכ' על הארץ כי אשת חיל היתה וכן יכליה יכליהו לפי שהיתה גברתנית כי אמציהו בעלה נס לכישה ויהי שם חמש עשרה שנה עד שמת והיא בנו עזיהו אחריו בן שפטה את העם כל אותן חמש עשרה השנים ושוב כשמת המליכו את שש עשרה שנה:

Verse 3

Verse 4

ויקם אביה. שהלך אביה למלחמה על ירבעם במחוז של ירבעם בהר אפרים:

Verse 5

ברית מלח. בקיום ואמונה, ועתה:

Verse 6

ויקם ירבעם. עבד שלמה וגו' ועל זאת יש בזיון גדול:

Verse 7

ויקבצו עליו אנשים רקים. רשעים:
ויתאמצו על רחבעם בן שלמה ורחבעם היה נער ורך לבב. ולפי שמצאו בו שפלות
ורכיכות לבב התאמצו עליו:
נער. אע"פ שהיה בן מ"א שנה כשמלך קורהו נער ופי' (לעיל א כ"ב) על שלמה:

Verse 8

Verse 9

כעמי הארצות. כל הרוצה לבוא ולמלא ידו ולהיות כהן לעגל זהב יביא עמו פר בן
בקר ואילים שבעה ויקבלוהו:
והיה כהן ללא אלהים. למלא ידו להבדיל בין טומאה לטהרה דוגמא (שמות כ"ט)
למשחה בהם ולמלא בם את ידם:

Verse 10

והלוים במלאכת. כלומר במלאכתם זה לשיר וזה לשוער כל איש למלאכתו כאשר הכין
דוד:

Verse 11

Verse 12

Verse 13

Verse 14

Verse 15

Verse 16

Verse 17

Verse 18

Verse 19

Verse 20

ולא עצר כח וגו'. ויגפהו ה' לירבעם:
וימת. לא שמת מיד אלא הולך וחסר בעבור המלחמות ובב"ר מפורש ויגפהו ה' לאביה:

Chapter 14

Verse 1

Verse 2

Verse 3

ויאמר ליהודה לדרוש. ולא כעשרה שבטים שדרשו לאלהים אחרים חדשים מקרוב באו
ואת אלהי אבותם לא דרשו:

Verse 4

Verse 5

Verse 6

עודנו הארץ לפנינו. בעוד שהמלכות נכונה לפנינו שאם נצרכו להם יהיו לנו למנוס
וכל אלה היה בעשר שנים שכתוב בימיו שקטה הארץ ולאחר אותן עשר שנים היתה
מלחמה בינו ובין בעשא כל ימיהם כי בשנת שלש לאסא מלך בעשא וז' שנים היו שלום
ביניהם וכן מוכח אף כאן אין עמו מלחמה בשנים האלה אבל בשנים אחרים היתה עמו
מלחמה ולמטה (ט"ו) כתיב ומלחמה לא היתה עד שנת ל"ה למלכות אסא אבל יכולים
אנו לפרש אותה מלחמה שהיתה לו עם הכושי' לא היתה עד שנת שלשים וחמש למלכותו
אבל זה קשה לי שכתוב למטה (ט"ז) בשנת ל"ו למלכות אסא עלה בעשא וגו' עד נסכלת
על זאת כי מעתה יהיו לך מלחמות משמע שקודם לכן לא היו לו מלחמות והוא לאחר
כן כי אם ג' שנים ובמלכים (א ט"ו) כתיב ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא כל
ימיהם ובסדר עולם מפרש הטיב:
כי דרשנו את ה' אלהינו דרשנו וגו'. לפי שדרשנוהו הניח לנו מסביב:
ויבנו. ערים:
ויצליחו. ודוגמא (לעיל י"ב) ובראות ה' כי נכנע וגו':

Verse 7

Verse 8

Verse 9

Verse 10

אין עמך לעזור. כלומר אע"פ שאנו מעטים והם רבים כחול הים ואין כח לנו בפניהם
עמך לעזור בין רב לאין כח כלומר בידוע שיש לך כח לעזור לפיכך עזרנו ה'
אלהינו כי עליך נשענו:
אל יעצר עמך אנוש. אל יהיה לאויבינו לאותו אנוש כי אנוש מושל עוצר ידי עמך
נגדך לנצחנו שלא יאמר נצחנו אלהיהם, ד"א מפי הרב, אל יהי לנו אנוש שאנו
אנושים עוצר יד מלנצח' דוגמא (דברים י״א:י״ז) ועצר את השמים כי עצר עצר ה'
(ראשית כ') כמו אם תעצרני (שופטים י"ג):

Chapter 15

Verse 1

Verse 2

Verse 3

וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת. עד שבאת אתה:
וללא כהן מורה. שאין מי ששואל להם שום דבר תורה משום הכי לא יורו אתכם
הכהנים:

Verse 4

וישב בצר לו על ה' אלהי ישראל. כלומר עתה כשבאת צרה להם בקשו על ה' אלהי
ישראל ויבקשהו לפיכך וימצא להם המצוי והושיעכם בכל אשר הלכתם:

Verse 5

ובעתים ההם אין שלום. באותן הימים רבים לישראל ללא אלהי אמת אין שלום ליוצא
ולבא וגו', ברחבעם כתיב (לעיל ב' י"ב) עליו עלה שישק מלך מצרים על ירושלים
כי מעלו בה' וכל הפרשה ואף לאביה היו מהומות רבות:

Verse 6

וכתתו גוי בגוי. דוגמא (מדבר י"ד) ויכתום:

Verse 7

ואתם חזקו. לדרוש באלהים:

Verse 8

Verse 9

Verse 10

Verse 11

ויזבחו לה' ביום ההוא מן השלל הביאו. פתרון ומן השלל שהביאו זבחו בקר שבע מאות וצאן שבעת אלפים ששבו וממנו הביאו כדלמעלה (ב' י"ד) וגם אהלי מקנה הביאו וישבו צאן לרוב וגומר, ד"א נראה לי ויזבחו לה' ביום ההוא שנצחו ובאו בשלום בירושלים מן השלל הביאו כלומר מן השלל אשר הביאו בקר שבע מאות וצאן שבעת אלפים:

Verse 12

Verse 13

Verse 14

Verse 15

Verse 16

וגם מעכה אם אסא המלך הסירה מגבירה. לפי שעשתה לאשרה מפלצת מפליא ליצנותא זכרות עשתה לו לצל' והיתה נבעלת לו:

Verse 17

והבמות לא סרו. במות יחיד שהורגלו להקריב עליהם לשמים משחרבה שילה עד שנבנה הבית והיו עונשים עליהם כרת:

Verse 18

Verse 19

ומלחמה לא היתה וגו'. תניא בסדר עולם בשנת שלשים ושש למלכות אסא עלה בעשא אפשר לומר כן והלא מת כבר בעשא בשנת כ"ו למלכות אסא כדכתיב (במלכים א ט״ז:ח׳) בשנת כ"ו לאסא מלך אלה בן בעשא אלא מה ת"ל בשנת ל"ו למלך אסא כנגד ל"ו שנים שנתחתן שלמה לבת פרעה שהרי כתב כן במלכים (א' ב') ויברחו שני עבדים לשמעי (שם) עד ויצו המלך את בניהו וילך ויפגע בו וכתיב בסמוך (שם ג') ויתחתן שלמה בבת פרעה כלו' מיד אחר אותן ג' שנים ובשנת ד' לקחה והוא מלך מ' שני' נמצא שהיתה עמו ל"ו שנים וכנגדן ל"ו שנים נגזר' גזירה על מלכי ארם להיות שוטנים על ישראל ובאחרונה ליפול ביד בני דוד לכך נאמר בשנת ל"ו למלך אסא ובשנת י"ו למלכותו מעת שנפל זרח הכושי בידו היא שנת ל"ו משמת שלמה ובשנת י"ו לאסא כרתו ברית מלך ישראל ומלך ארם לעלות ולהתגרות באסא וקלקל אסא שנאמר ויוצא אסא כסף וזהב לאמר כרות ברית ביני ובינך וישמע בן הדד. ולא פסקו מלכי ארם מלהיות שוטנים לישראל עד שמת אחז ובשנת ג' לאחז כרתו ברית מלך ישראל ומלך ארם לעלות ולהתגרות באחז ולא הי' זכות באחז שיפלו בידו ונפלו שניהם ביד תגלת פלאסר מלך אשור:

Chapter 16

Verse 1

Verse 2

בדרמשק. ובמלכים (ב' טז) כתיב דמשק ובפסוק אחר דומשק וכולן א' היה ודוגמא
שוט שבט שרביט:

Verse 3

Verse 4

Verse 5

Verse 6

Verse 7

על כן נמלט. שלא יכולת לו למה שלא בטחת בהקב"ה כי אם בטחת בהקב"ה כשנשבעו
וכרתו ברית יחד מלך ישראל ומלך ארם עליך כאשר בטחת בו כשבאו עליך הכושים לא
נמלטו מידך והיית נוצח לכולם אף לא היית מאבד ממונך שנתת לו כדי להפר בריתו
עם בעשא ועתה שלא בטחת בהקב"ה אבדת ממונך וגם מלך ארם נמלט מידך:

Verse 8

Verse 9

Verse 10

בית המהפכת. בית הסוהר שעשוי מלאכת המהפכת גוועלב"ט בלשון אשכנז:

Verse 11

Verse 12

עד למעלה חליו. נפח שברגליו עלה מכף רגלו עד קדקדו:

Verse 13

Verse 14

וזנים. מיני בשמים הם והבשמים היו מרוקחים במרקחה מעשה רוקח מרקחת וזה פתרון מרוקחים במעשה רוקח:
וישרפו לו שרפה גדולה. שרפו לו בשמים טובי' לאפר ואותו אפר יזורו עליו ויש מפרשין כמו ששורפין על המלכים ומהו שורפין וכו' ועוקרין על המלכים:

Chapter 17

Verse 1

Verse 2

Verse 3

בדרכי דוד אביו הראשנים. ולא האחרונים שפשע במעשה בת שבע וגם הסית אותו שטן למנות את ישראל ועיקר ויש מפרשים ראשונים ראש לשלמה ורחבעם שלמה נשיו הטו לבבו באחרית ימיו ובנה במה לכמוש תועבת מואב ולמולך שקוץ בני עמון ורחבעם כתיב (לעיל ב יב) ויהי כהכין מלכות רחבעם וכחזקתו עזב את תורת ה' ולא כאביו שכתוב בו במלכים (א' ט') ולא היה לבו שלם עם ה' אלהיו ולא כאסא שלא נשען בה' אלא כדוד אביו שלא היה לו אלא לב אחד לאביו שבשמים:
ולא דרש לבעלים. כמעשה ישראל שבימיו כי אחאב היה בימיו שעבד את הבעלים הוא וישראל שבימיו:

Verse 4

Verse 5

Verse 6

ויגבה לבו בדרכי ה'. גבה לבו בדבר זה שלא הלך כי אם בדרכי ה' דוגמא (שמות ל"ה:כ"ו) אשר נשא לבן אתנה בחכמה:

Verse 7

שלח לשריו לבן חיל. כך היה שמו ויש מפרשים שלח לשריו כל שר בן חיל וקשיא לי א"כ לא היה לומר אלא לעובדיה אלא ממה שאמר ולעובדיה מכלל לבן חיל שם אדם הוא:
ללמד בערי יהודה. תורה ולהורות בני ישראל:

Verse 8

ועמהם. מן הלוים שמעיהו ונתניהו וגומר:
ועמהם אלישמע ויהורם הכהנים. כי על הכהנים והלוים ללמד ולהורות כדכתיב (דברים כ"ד:ח') ככל אשר יורו אתכם הכהנים והלוים והשרים הלכו עמהם לפי שלא ימרו את פיהם ולהכריחם לשמוע להם ולשמור לעשות כמצות השופטים דוגמת (שם ט"ז) שופטים ושוטרים תתן לך שופטים לשפוט את העם ושוטרים להכריחם ולעשות צווי השופטים:

Verse 9

Verse 10

ויהי פחד ה' על כל ממלכות הארצות. בזכות שלמדו תורה:

Verse 11

וכסף משא. משאות של כסף דוגמא (ישעיה מ"ז) היו נשואותיכם עמוסות משא:

Verse 12

ויהי יהושפט הולך וגדל. שלשה שנא' כלשון זה יצחק שמואל יהושפט אבל משה דוד
מרדכי נאמר בהם וגדול אבל יצחק שמואל יהושפט כתוב בהם וגדל שאין נכון לומר
וגדול, בשמואל כתיב ויגדל הנער שמואל עם ה' וח"ו לומר גדול עם ה' וכאן כמו
כן גדל עד למעלה לכן לא הגון לומר גדול וכן ביצחק:
בירניות. מגזרות בירה מגדלים גדולים לחוזק:
וערי מסכנות. ערי אוצרות לתת בהם תבואה ויין ודגן:

Verse 13

Verse 14

Verse 15

Verse 16

ועל ידו. אצלו דוגמא חלקת יואב על ידי (שמואל ב' י"ד):
המתנדב לה'. דוגמא (שופטים ה') המתנדבים בעם ברכו ה':

Chapter 18

Verse 1

Verse 2

וירד לקץ שנים. ובמלכים (א' כ"ב) כתיב ויהי בשנה השלישית וירד יהושפט וגומר
בשנה השלישית משלח את בן הדד:
ויסיתהו לעלות אל רמת גלעד. כמו שכתוב שם בספר מלכים הידעתם כי לנו רמות
גלעד כי כשהציב יעקב אבניו שם את הגל (בראשית ל"א:מ"ו-מ"ז) וקרא לו גלעד
הוחזק בו ואבותינו לקחו גלעד והרמות משוכי' ומוחזקים אחרי העיר ואבותינו אז
בימי משה כשתפשו גלעד שתקו אז מלקחת אותה כי לא חששו בהם או שמא בימי משה
לקחוה ואחרי כן לקחוה האומות מיד ישראל ושלנו הם:

Verse 3

Verse 4

דרש נא כיום את דבר ה'. ולא מנביאי הבעלים אשר אתה בוטח בהם:

Verse 5

ויקבץ מלך ישראל את הנביאים ארבע מאות. וכולם נביאי אמת היו כי מה ששאל ממנו יהושפט קבץ לו כן מוכיח בסמוך (פ"כ) ויצא הרוח ויאמר אני אפתנו וגו' עד והייתי לרוח שקר בפי כל נביאיו שאומר להם לאמר לאחאב עלה ויתן האלהים ביד המלך מכלל שהיו נביאי ה' שלא היו מתנבאים אלא דבר ה' שאם היו נביאי שקר אין הפתוי נופל עליהם שלא היו מתנבאים אלא מה שהיו בודי' מלבן ועוד שאמר יהושפט שוב האין פה נבי' לה' עוד ודאי יודע אני שהם נביאי ה' אלא מקובלני מבית אבי אבא שאין שני נביאים מתנבאים בסגנון א' ולשון א' והללו כולם מתנבאים עלה והצלח:

Verse 6

Verse 7

כי כל ימיו לרעה. כי זהו שאמר (מלכים א כ"ב) יען אשר שלחת איש חרמי וגו':

Verse 8

מהר מיכהו. כתיב חסר יו"ד משום בזיון כינה לו שם אחר מיכהו:

Verse 9

מלובשים בגדים. בגדי מלכות ויושבין בגורן פתח שער שומרון בא להודיענו כי כשנתנבאו הנביאים לפניהם היו יושבים חוץ לעיר ושם באו מרגלים של מלך ארם ושמעו שהודיע למלך ישראל שהוא לבדו יפול במלחמה הוא שצוה מלך ארם לחיילותיו (לקמן פ' ל) לא תלחמו את הקטן ואת הגדול כי אם את מלך ישראל לבדו לקיים דברי מיכיהו לפיכך כתיב בגורן שהיה מקום מרגלים לרגל אבל אם הועד בתוך העיר לא היו המרגלים של מלך ארם יכולין לבא שמא ירגישו בהם שהם מרגלים אבל כשהם חוץ לעיר אפי' ירגישו בהם ויבינו כי מרגלים הם יכולים הם לומר למקום אחר אנו הולכים ומה שקרבנו פה אל הגורן בשביל הרגש גדול וקבוץ חיילות הנה פתח העיר תמהנו ופנינו מן הדרך לראות מה זה והמרגלים הם הודיעו למלך ארם והוא צוה שלא להרוג שום אדם כי אם מלך ישראל לבדו שאם לא כן מה עלה בלבו שצוה שלא להרוג מישראל רק המלך לבדו אלא מרגלים היו לו ושמעו את מיכיהו אומר ראיתי את כל ישראל נפוצים וגו':

Verse 10

Verse 11

Verse 12

Verse 13

Verse 14

עלו והצליחו וינתנו בידכם. כלומר הלואי שתצליחו וינתנו בידכם:

Verse 15

Verse 16

נפוצים על ההרים. כי כשבורחים מן המלחמה בורחים על ההרים לבית מנוס כמו (ראשית יד) והנשארים הרה נסו ועוד שהמלחמה היתה ברמות גלעד מקום הרים וגבעות:
ויאמר ה' לא אדונים לאלה. סימן שיהרג המלך אבל ישראל ישובו איש לביתו לשלום ושמעו את זה שאמר אם שוב תשוב בשלום הכל שמעו המרגלים והגידו למלך ארם ואז צוה מלך ארם לעשות כדבר מיכיהו להרוג המלך לבדו:
ויאמר ה' לא אדונים לאלה. לפיכך נפוצים כצאן על ההרים שאין להם רועה שמלכם יהרג:
ישובו איש לביתו בשלום. שאחאב לבדו יהרג אבל שאר ישראל ישובו איש לביתו לשלום כאשר צוה ארם לעמו:

Verse 17

Verse 18

וכל צבא השמים עומדים על ימינו ושמאלו. אלו מלכי השחתה (ס"א מלאכי השרת) עומדים לפניו:

Verse 19

Verse 20

ויצא הרוח. פתרון ויצא המלאך שהרי אומר לעיל וכל צבא השמים וגו' ועתה יצא אחד מן המלאכים ויאמר אני אפתנו כדאמר (תהילים ק״ד:ד׳) עושה מלאכיו רוחות ולפיכך קדם ואמר לעיל וכל צבא השמים עומדים שאל תתמה כשתאמר ויצא הרוח מי הוא ומהיכן יצא וכשאמר וכל צבא השמים עומדים כדי להודיע מהיכן יצא משאר הרוחות העומדים עליו, ורבותינו פירשו זהו רוחו של נבות:

Verse 21

בפי כל נביאיו. שישים דבר בפיהם לאמר עלה והצלח ויעלה ויפול מכלל שהיו נביאי אמת שלא היו מתנבאים כי אם מה שישים השם בפיהם:
תפתה וגם תוכל. לפי שיש מפתה הבא לפתות חבירו פעמים שהמפותה מבין שזה רוצה לפתותו והוא נזהר ואינו שומע להתפתות אבל באחאב תפתה וגם תוכל:

Verse 22

Verse 23

Verse 24

הנך רואה. שיהרג אחאב:

Verse 25

Verse 26

שימו זה בית הכלא. ואע"פ שלא ראינו שנתנו קודם לכן בבית הכלא אלא מתוך שאמר
השיבוהו תוכל לומר שנתנו קודם לכן בבית הכלא ואם תרצה לומר שלא נתנוהו קודם
לכן מעולם לא תקשה לך והשיבוהו כי כן דרך המקראות כמו (תהילים ט׳:י״ח) ישובו
רשעים לשאולה וכן הרבה:
לחם לחץ ומים לחץ. דוגמא (בישעיה כ) לחם צר ומים לחץ:

Verse 27

Verse 28

Verse 29

התחפש ובא. פתרון צריך אני להתנכר ולהתחפש בבגדים אחרים שלא יכירוני שאני
מלך ישראל כי חשש לדברי מיכיהו שאמר לו אם שוב תשוב בשלום וגו' ואמר ליהושפט
אני רוצה להשתנות עצמי ולבוא במלחמה שיש לי לחוש שמא שמעו ארמים מה שאמר
מיכיהו אם שוב תשוב בשלום ולא יסבו להלחם כי אם עלי:
ואתה לבש בגדיך. תכסיסי מלכות ושריונות וכלי מלחמה של מלכות כי אין לחוש
בדברי הנביא כי אם מלך ישראל לבדו כי כן הגידו מרגלים שלו דברי מיכיהו:

Verse 30

Verse 31

ויזעק יהושפט. אחר בני דגלו וחיילותיו שיבאו לעזור לו כמו אות אריה שבדגלו
או דגל בני יהודה וכן מנהג כשנלחמים שני גדודים מכנה כל גדוד וגדוד שם א'
לסימן לדגלו לצורך הגדוד שעמו שאם יתפרדו איש מעל אחיו או יתערבו הגדודים זה
בזה יצעקו כל גדוד וגדוד שם סימן שלו ויכירו בקול הסימן ויתקבצו כולם יחד
ויהיו באגודה אחת כבראשונה ולא שצעק לאלהיו וכן מוכיח (במלכים א כ״ב:ל״ב)
ויזעק יהושפט ולא נאמר לשם וה' עזרו ויסיתם אלהים ממנו אך כתיב שם ויהי
כראות שרי הרכב כי לא היה מלך ישראל, שהכירו והבינו מיד כשצעק אחר הסימן של
דגלו כדמפרש כמו שהכירוהו וישובו מעליו כצווי מלך ארם ומה' הוא שהכירוהו:

Verse 32

Verse 33

ואיש משך בקשת. איש ישראל מתכוין לירות במחנה ארם ובלא כוונתו:
ויך. החץ את המלך ישראל:
בין הדבקים ובין השרין. בין אותה רצועה שמדביקין הכובע שעל ראשו לשריון ואין
לומר מצרי הי' כי למי נתכוין והלא מלך ארם צוה לא תלחמו את הקטן ואת הגדול
כי אם את מלך ישראל לבדו ואף לו לא נתכוין שהרי כתיב לתומו אלא בעל כרחו י"ל
ישראל היה המורה ונתכוין לירות במחנה ארם ולפי תומו הכה את מלך ישראל:
ויאמר לרכב. למנהיג את המרכבה:
והוצאתני מן המחנה. כלומר מן המערכה הזו הראשונה והושיבני במערכות האחרונות:

Verse 34

ותעל המלחמה. נסתלקה ולא הוזק אחד מישראל כי אם מלך ישראל לבדו כדבר הנביא שאמר (לעיל ב יח) לא אדונים לאלה ישובו איש לביתו בשלום לשלום לא נאמר כי נהרג אחאב:
מעמיד במרכבה. החזיק ועמד במרכבה שלא יבינו ישראל מכתו ויברחו ותחילת נפילה ניסה:

Chapter 19

Verse 1

Verse 2

Verse 3

'כי בערת האשרות. כדלעיל ועוד הסיר את הבמות וגו':
'לדרוש האלהים. כדלעיל (ב' יז) כי לאלהי אביו וגו':

Verse 4

Verse 5

ויעמד שופטים. כשאמר לו החוזה דברים טובים נמצאו עמך כי בערת האשרות בא לו אצל סה"ת אם בערם כמשפט ומתחילה ראה כתיב אבד תאבדון עד ואשריהם תשרפון באש ופסילי אלהיהם תגדעון ונזכר שכ' בכי תשא (שמות ל"ד:י"ג) ואת מצבותם תשברון וגו' תמה בעצמו על שהטיב בעיני ה' שבער האשרים אשירי ישראל שהרי לא הזהירם אלא על אשיריהם ושוב חזר בשופטים ושוטרים ומצא כתוב (דברים טו) לא תטע לך אשירה ואז שמח שבערם וגם ראה שם כתוב שופטים ושוטרים תתן לך (שם) מיד ויעמד שופטים מוחזקי' בכל ערי יהודה לעיר ועיר:
בכל ערי יהודה הבצרות. העמיד מוחזקים להכריחם ולכופן לדין מתחילה ושוב העמיד שופטים שאינן מוחזקים כל כך לעיירות שאינן בצורות לפי שהן יראי' להיות סרבנים יותר מאותן היושבים בערים בצורות שבוטחים בערי מבצרם:

Verse 6

כי לא לאדם תשפטו. פתרון אל תחשבו בלבבכם לומר מה לנו אם אנו מטים את הדין לזכות את אוהבינו להטות דין דלים ולישא פני עשירים הלא אין המשפט לה' לכך נאמר לה' שלו הוא אם חייבת את הזכאי כאלו נטלת ולקחת משל בוראך ודין שמים עקלת לתת משפט מעוקל לפיכך תראו מה שתעשו והיה לבבכם בכל דין ודין כאלו הקב"ה עומד לפניכם בדין וזהו ועמכם בדבר משפט ובסנהדרין מפורש מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי לה' ושמא יאמר הדיין מה לי ולצער הזה ת"ל ועמכם בדבר משפט כלומר מוטל עליכם לעשות ואין לו לדיין לעשות אלא מה שעיניו רואות:

Verse 7

אין עם ה' אלהינו עולה ומשא פנים ומקח שוחד. והוא עמכם במשפט לפיכך אינו רוצה שתעשו עול במשפט:

Verse 8

וגם בירושלים העמיד. אע"פ שהוא בעצמו בירושלים:

למשפט ה' ולריב. משפט נופל לומר על דיני ממונות דוגמא (במדבר כ"ו) והיתה לבני ישראל לחקת משפט ולרוב נופל על דיני נפשות וחבלות דוגמת (שמות כ"א) וכי יריבון אנשים וגו':

Verse 9

כה תעשון. משום זריזות וזהירות ולחוזק הוסיף נו"ן כמו (רות ג׳:י״ח) עד אשר תדעין איך יפול דבר וכמו (בראשית ל״ב:ה׳) כה תאמרון לאדני לעשו וכה תדבקין וגו' אשר יקצרון (רות ב׳:ח׳):

Verse 10

בין דם לדם. בין דם רציחת שוגג למזיד:
והזהרתם אותם. אחיכם:
והיה קצף עליכם ועל אחיכם. לפיכך כה תעשון והזהרתם את אחיכם:
ולא תאשמו. אותם מכל מקום שאם תקבלו את האזהרה לא יהיה לכם קצף ואף לא יהיה בשום דבר אשם עליכם הואיל ועשיתם חובתכם המוטל עליכם לעשות:

Verse 11

ויהי ה' עם הטוב. עם עושה הטוב והישר:

Chapter 20

Verse 1

ועמהם מהעמונים. זה עמלק ולמה נקראו עמונים לפי ששינה כסותו ולשונו כעמונים ונתערבו בהם ובא להלחם בישראל וכן מוכח למטה בענין ובעת החלו ברינה ותהלה נתן ה' מארבים על בני עמון ומואב והר שעיר וגו' נמצא שהעמונים שנאמר כאן הם עמלקים ששינו לשונם וכסותם והוא שיסד הקליר בפרשת זכור זכור עריץ בעמונים נחבא פרץ כרמי עין גדי כהובא כלומר זכור מה שעשה עמלק העריץ שנחבא בין העמונים ובא לפרוץ כרמי ישראל באותו זמן כדכתיב והנם בחצצון תמר היא עין גדי ועין גדי סמוך למחוז של עמלק כמו שנאמר בלך לך (בראשית י״ד:ז׳) ויכו את כל שדה העמלקי וגם את האמורי היושב בחצצון תמר:

Verse 2

היא עין גדי. כלומר שאמרו לו כבר באו כל כך בקרוב לנו:

Verse 3

Verse 4

גם מכל ערי יהודה. שלא תאמר כשאמר בתחלה ויקבצו יהודה לבקש אלו יושבי ירושלים לבד הם אלא מכל ערי יהודה באו:

Verse 5

Verse 6

ואתה מושל בכל ממלכות הגוים ובידך כח וגבורה. לנהוג ממשלתך עליהם לכך אנו מבקשים ממך לעזרונו מהם:
ובידך כח. בעל כח וגבורה הרדי"ן בלע"ז:

ואין עמך להתיצב. אין שום בריה יכולה לעמוד נגדך בכל ממלכות הגוים דוגמתו (יהושע א׳:ה׳) לא יתיצב איש לפניך וכן (מ"א) מי הוא לפניו יתיצב (כך פי' רבינו מנחם בר חלבו זצ"ל):

Verse 7

ותתנה לזרע אברהם. לפיכך עליך להחזיקה בידם ולגרש העמי' האלה כי אפי' מלך ואפי' שום אדם כשנתן מתנה לאוהבו ובא אחר לגוזלו הימנו דוחק בעצמו להחזיקה בידו כ"ש אתה ושמא תאמר לא נתתיה לכם אלא לפי שעה בשביל כך נאמר לעיל ירושת עולם נתת לנו:

Verse 8

ויבנו לך בה מקדש לשמך לאמר. שאם תבוא עלינו רעה חרב שפוט או שום דין ודבר ורעב:

Verse 9

ונזעק אליך מצרתינו. בבית המקדש:
ותשמע ותושיע. כאשר התפלל לפניך שלמה והבטחתו לעשות כך כמ"ש (לעיל ב' ו') ואם ינגף עמך וכל הפרשה עד וסלחת ונתת לאיש ככל דרכיו ויעתר לו ה' כדכתיב (שם) ויראו מאת ה' אל שלמה ויאמר לו שמעתי את תפלתך וכל הפרשה עד ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם ועתה אני מתפלל שתזכור אותה הבטחה שהבטחתו ותשמע ותושיענו מאויבינו הבאים עלינו:

Verse 10

ועתה. על כל זאת שהבטחתנו להושיענו מאויבנו הבאים עלינו:
הנה בני עמון ומואב והר שעיר אשר לא נתתה לישראל לבוא בהם. להלחם בבואם מארץ מצרים. ועליהם היה לזכור את החסד ולבא בעזרתינו והם לא די להם שאינן זוכרין לנו אותו החסד להיות עמנו בכל צרותינו אלא שגומלין אלינו רעה ובאין עלינו:

Verse 11

לגרשינו מירושתך אשר הורשתנו. אתה בעצמך ולפיכך מה יש להם לערער על ירושתינו:

Verse 12

כי עליך עינינו. להושיענו:

Verse 13

גם טפם. כמנהג שהגדודים באים על הארץ בורחים מן הכפרים לערי מבצריהם טפם נשיהם ובניהם:

Verse 14

Verse 15

אל תיראו ואל תחתו. מוסב על שאמרו אין בנו כח לפני ההמון והנביא אמר להם אף על פי שהם רבים מכם אל תיראו מהם:
כי לא לכם המלחמה כי לאלהים. מוסב על ואנחנו לא נדע והשיב הנביא ודאי כאשר אמרתם שעל הקב"ה עיניכם ובטחונכם להושיעכם כן יעשה כי לא לכם המלחמה כי לאלהים:

Verse 16

במעלה הציץ. שם מקום:

Verse 17

התיצבו. מוסב על לא לכם המלחמה:
וראו את ישועת ה'. מוסב למעלה הלא אתה אלהינו הורשתנו ואמר להם הקב"ה הדין
עמכם עלי להחזיקה בידכם:
מחר צאו. ואלחם בעדיכם והם האמינו ונזדרזו וישכימו בבקר:

Verse 18

Verse 19

Verse 20

ותאמנו. ותהיו בני אמונה ותצליחו דוגמא (ישעי' ז') לא תאמינו:

Verse 21

Verse 22

נתן ה' מארבים. נתן מארבים להשמידם ולהחרימם דוגמא באביה בן רחבעם (לעיל ב'
י"ג) וירבעם היסב את המארב כמו כן הסיבם הקב"ה זה בזה ושוב חזר מואב ועזר
לבני עמון וקמו שניהם על בני שעיר:

Verse 23

ויעמדו בני עמון ומואב על יושבי הר שעיר להחרים ולהשמיד וככלותם ביושבי שעיר
עזרו איש ברעהו. הסיבן הקב"ה זה אל זה להשחיתם עד כלותם עד שנפלו ההגרים
לארץ לאין פליטה:

Verse 24

Verse 25

לאין משא. מרוב:

Verse 26

נקהלו לעמק ברכה. לאותו עמק שלאחר כן נקרא עמק ברכה על שם המעשה כמו שמפורש
בסמוך כדאמר כי שם ברכו את ה' והודו על כל הטובה אשר עשה להם שעזרם מעכום"ז:

Verse 27

Verse 28

ויבאו ירושלים בנבלים ובכנרות ובחצצרות. הרי ג' כלי שיר כנגד ג' כל איש
יהודה וירושלים ויהושפט:

Verse 29

Verse 30

Verse 31

Verse 32

וילך בדרך אביו אסא. מאיזה דבר לא סר מלעשות הישר מדרך הטוב והישר של אביו לא סר אבל מדרכו הרעה של אסא סר כמו שכתוב (לעיל ב' טו) ויוצא אסא כסף וזהב וכל הפרשה אבל יהושפט לא עשה כן אלא בטח כל ימיו בהקב"ה:

Verse 33

Verse 34

בדברי יהוא בן חנני. שאמר אל המלך יהושפט (שם י"ט) הלרשע לעזור:

Verse 35

Verse 36

Verse 37

ולא עצרו. פתרון לא עצרו כח האניות ללכת וישברו:

Chapter 21

Verse 1

Verse 2

Verse 3

Verse 4

Verse 5

Verse 6

Verse 7

ניר. פי' עול על ישראל:

Verse 8

בימיו פשע אדום וגו'. כי דוד הכרית כל זכר באדום ויתן בהם נציבים במקום מלך ופרעו לו מס וכן היו עושין כל מלכי יהודה נותנין הנציבים הטובים בעיניהם ומימיו של יהורם ואילך פשעו מתחת יד יהודה:

Verse 9

הסובב אליו. ויך אותו אדום הסובבים וסומכים לו לעזרו כי היה דרכם כשנוצחים במלחמה היו תופשים האנשים הגבורים ומביאים אותן עמהם שלא יתוספו על שונאיהם להיות לעזרה לאדום בני עמם וקם לילה פתאום והרגם ורבותינו פירשו הסובב אליו סמוכים לפניו:

Verse 10

ויפשע אדום. והלא כבר נאמר למעלה בימיו פשע אדום אלא כן דרך הפסוק לפי שהפסיק בנתיים פסוק אחד ורוצה לומר אז תפשע לבנה לכך סידרן מתחילה ואומר ויפשע אדום אז תפשע לבנה של יהודה היתה והיתה עומדת על גבול אדום כדכתיב בספר יהושע ויהי הערים מקצה למטה בני יהודה אל גבול אדום וכשראו שמרדו אדומיים מרדו אף הם בעת ההיא שיושבים על גבול אדום ועזרו לאדום וזהו אז תפשע לבנה:
כי עזב את ה' אלהי אבותיו. מגיד מה גרם לו שמרדו בימיו יותר משא' מלכי יהודה שהיו לפניו:

Verse 11

ויזן. כל מי שעוזב ומימר יראת הקב"ה בעבודת כוכבים ומזלות נופל ל' זנות שעשה דוגמ' אשה מזנה ומנאפת מאחרים ודומה כי זנה תזנה הארץ (הושע א׳:ב׳) וזנו אחרי אלהי נכר וגו' (דברים ל״א:ט״ז):

Verse 12

ויבא אליו מכתב מאליהו. לאחר שעלה לשמים בא לו כתב זה של נבואה זו:

Verse 13

Verse 14

Verse 15

Verse 16

Verse 17

ויבקעוה. כמו (ישעיה ז') נעלה ביהודה ונקיצנה ונבקיענ' וכן (מלכים ב' ג') להבקיע אל מלך אדום:

Verse 18

Verse 19

וכעת צאת הקץ. אותו קץ שאמר לו הנביא:
ולא עשו לו עמו שרפה. אע"פ שהיה צריך לאותו שרפה לפי שחלה בחליים רעים ובשרו מסריח לא חפץ הקב"ה בכבודו שיעשו לו שרפה וגם לא נקבר בקברות המלכי':

Verse 20

בלא חמדה. פתרון כל ימיו היה ברעה ובתחלואים ועליו נתקיים (דברים ל"א) ראה נתתי לפניך היום את החיים וגו' וגם קצר ימים ושבע רוגז:

Chapter 22

Verse 1

Verse 2

בן ארבעים ושתים. ובמלכים (ב' כ"ח) הוא אומר בן עשרים ושתים הא כיצד לפי זה היה הבן גדול מאביו ב' שנים אלא ב' שנים קודם שנולד יהורם אביו נגזרה גזירה זו על בית דוד שתכלה עם בית אחאב וכן הוא אומר ומאלהים היתה תבוס' אחזיה וגו' וביום שנשא אסא את בת עמרי ליהושפט בנו נגזרה גזירה זו כך שנויה בסדר עולי' ובתוספתא דסוטה אך בכל המקראות לא מצינו שנשא יהושפט בת עמרי אך מצאתי (מלכים ולעיל ב' יח) ויתחתן לאחאב ושמא זו היא אחותו שנשא ובשנת ל"א לאסא נשאה שנא' (במלכי' א' ט"ז) ובשנת ל"א לאסא מלך עמרי וכשנשא אסא את בתו ליהושפט בנו שנתעלה עמרי והרגו תבני צא וחשוב משנת ל"ג לאסא עד שמלך אחזיהו ותמצא מ"ב שנה ועוד כתוב אחד אומר (במלכים ב' ח') בשנת י"ב ליורם בן אחאב מלך אחזיהו בן יהור' וכתוב א' אומר (שם ב' ט') ובשנת י"ח ליורם מלך אחזיהו על כרחינו יהורם אביו לא מת אלא בשנת י"ב ליורם בן אחאב שהרי כתיב (שם ב' ח') בשנת ה' ליורם בן אחאב מלך יהורם בן יהושפט וח' שנים מלך ומה שאמר שוב בשנת י"א ליורם לפי שמלך בחיי אביו שנה אחת לפי שהיה אביו נגוע בתחלויי' קשים כמ"ש (לעיל ב' כא) ואחרי כל זאת נגפו ה' וגו' וימליכו יושבי ירושלי' את אחזיהו בנו הקטן שנה אחת בחיי אביו וזהו דכתיב בשנת י"א ליורם ומה שאמר בשנת י"ב ליורם לאחר שמת אביו אז היה י"ב ליורם:

Verse 3

Verse 4

Verse 5

ויכו הרמים. כמו הארמים הרבה מקומות חסר אל"ף כגון לעמשא תומרו ופעמים האל"ף נוספת בתיבה כגון (תהילים פ״ט:א׳) איתן האזרחי כמו הזרחי ואל"ף של ואחותי באזניכם (איוב יג):

Verse 6

כי המכים אשר הכוהו. פתרון מן המכים וכן (במלכי' ב' ח'):
ועזריהו בן יהורם. זה אחזיהו וכן הוא אומר (שם) ואחזיהו מלך יהודה ירד לראות את יורם:

Verse 7

תבוסת. פתרון עירבוב כמו (יחזקאל טז) מתבוססת בדמיך:

Verse 8

ובני אחי אחזיהו. ומה שלא נאמר ואחי אחזיהו לפי שנהרגו בימי יהורם אביהם כדכתיב לעיל (ב' כ"א) ויעלו ביהודה ויבקעוה ולא נשאר בן כי אם אחזיהו קטן בניו:

Verse 9

Verse 10

ותקם ותדבר. לשון דבר ובמלכים (ב' י"א) כתיב ותאבד ועל הדור הזה אמר דוד (תהלים יב) למנצח על השמינית שראה ברוח הקודש שבדור שמיני יהרג כל זרעו על ידי עתליהו שהרי משלמה עד כאן שמנה דורות והתפלל שישתייר זרעו לזכרון ואומר (שם) הושיעה ה' כי גמר חסיד וגומר ובמלכים (ב' יא) אומר שע"י סם המות הרגתם שהרי כתיב שם ותגנוב אותו מתוך בני המלך הממותי' וקרינן המומתי' ויש אם למקרא ויש אם למסור' המומתי' משמע שכבר מתו ואם למסורת הממותים שמתים והולכים ע"י יסורים ל' הוה ולא לאלתר וזהו מיתת כישוף וסם המות שלא מתים לאלתר הולכים ומדוכים בתחלואים ושוב מתים ודוגמא ממותי תחלואי רעב כי גם הם אינם מתים לאלתר:

Verse 11

בחדר המטות. תרגום באדרון בית ערסתא כלומר בעזרה בחדר שכיבת הכהנים ורבינו שלמה זצ"ל פי' בעליית בית קדש הקדשים כדכתיב במלכים (ב' י') ויהי אתה בבית ה' מתחבא וגו' ועליו אמר דוד (תהילים כ״ז:ה׳) כי יצפנני בסוכה וגו' וקורהו חדר המטות (במלכים ב י״א:ב׳) על שם בין שדי ילין והוא שיסד הקליר (קרא ר' אליעזר ובזכרונות דיום א' דר"ה יסד זה ע"ש) אם פץ למטות נפץ חדר המטות לכפור יזכור חורבן הבית יכפר עליכם:

Chapter 23

Verse 1

Verse 2

Verse 3

ויכרות כל הקהל ברית בבית האלהים עם המלך. שיהיו לעזרתו:

Verse 4

באי השבת. וגם יוצאי השבת כדכתיב בסמוך ויקחו איש את אנשיו באי השבת עם יוצאי השבת המשמרות היו מתחדשות בשבת כהונה ולויה אחת יוצאה ואחת נכנסה ואז עכב יהוידע שם משמר היוצא עם משמר הנכנס וחלקן לשלשה חלקי':

Verse 5

והשלשית בבית המלך. לשמור שלא יקבצו עליו להרוג אותו:
והשלישית. היא השנית:
בשער היסוד. ובמלכים (ב יא) כתיב ובשער סור וביומא ירושלמי מפורש ז' שמות היו לו לשער היסוד סור על שם שהיו מטהרים שם את המצורעים על בהן ידם ועל שם סורו טמא קראו למו (איכה ד׳:ט״ו):

Verse 6

וכל העם ישמרו. שלא יבואו בית ה':

Verse 7

וכליו בידו. כלי מלחמתו בידו:

Verse 8

באי השבת עם יוצאי השבת כי לא פטר. אותן מחלקות היוצאי' ללכת לבית' אלא עכבם שם עם הבאים דוגמא בלשכות פטורים כלומר פטורים היו מכל מלאכה שבעזרה כי אם לשמור הלשכות כי יומם ולילה חובה עליה' במלאכ' לשמור העזרות והלשכות לפיכך היו פטורים מכל שאר מלאכת העזרה:

Verse 9

Verse 10

ואיש שלחו בידו. כלי זיינו כמו ובעד השלח דיואל:

Verse 11

את הנזר. היא העטרה שלקח דוד מרבת בני עמון כדכתיב (לעיל א' ד') ויקח דוד עטרת מלכם ותהי על ראש דוד ומשם והלאה היו מלכי יהודה מניחים אותה הנזר על ראשם:
ואת העדות. זה ספר תורה וכן הוא אומר (דברים י״ז:י״ט) וקרא בו כל ימי חייו ורבותינו אמרו הנזר זה העדות שכל הראוי למלכות הולמתו ושאינו ראוי למלכות אינה הולמתו:

Verse 12

Verse 13

עומד על עמודו. כדאמר (לעיל ב') ויעמוד המלך על העמוד כי עשה שלמה כיור נחשת וגו' ויעמד עליו ויברך על ברכיו (שם) ועד היום מנהג כשמוועדים יחד עומד המלך או הדוכוס במקום גבוה כדי שיוכלו לראותו לשמוע את דברו:
קשר קשר. מרד מרד:

Verse 14

השדרות. פירוש מקום מבוא המלך מביתו לבית ה' לא ידעתי מה ל' שדרות ויונתן תרגם סידריא:

והבא אחריה יומת. אל תניחוה לצאת דרך מוצא העזרה אל העיר פן תמצא עוזרים מתחברים אליה:
והבא אחריה. לעזרה:
יומת. המיתוהו:

Verse 15

וישימו לה ידים. מקום לנוס:

Verse 16

ברית בינו ובין כל העם ובין המלך. שיהו כולם המלך והעם אחרי ה':

Verse 17

Verse 18

פקדות. ממונים על זה להעלו' עולות וכל האמור בפרשה דוגמ' (ירמיהו כ׳:א׳)
וישמע פשחור וגו' והוא פקיד נגיד בית ה':

Verse 19

ולא יבא טמא לכל דבר. אף היו פקידים שלא יניחו ליכנס בעזרה שום טמא משום צורך כל דבר:

Chapter 24

Verse 1

Verse 2

כל ימי יהוידע. ובמלכים (ב' י"ב) כתיב כל ימיו אשר הורהו הכהן אבל לאחר שמת אז באו שרי המלך להשתחוות לו לעשותו קדש ובמדרש מפורש לפי שנטמן בבית קדש הקדשים ולא הוזק אמרו כדי אתה להיות אלוה:

Verse 3

ויולד בנים ובנות. לפי שנאמר למטה (כ"ד) שהרג יואש את בני יהוידע הוצרך לומר שהיו לו בני':

Verse 4

Verse 5

וקבצו מכל ישראל. כלומר קבצו אותו כסף שהיו ישראל נותנים מדי שנה בשנה כדכתיב (שמות ל׳:י״ג) כל העובר על הפקודים ובמלכים (ב' י"ב) כל כסף הקדשים אשר יובא בית ה' כסף עובר וגו' ששלש כספי' היו כסף עובר שקלים בכל שנה שנאמר (שמות ל׳:י״ג) כל העובר על הפקודים עובר על שם העובר, כסף נפשות ערכו, על איש שהתנדב ערך נפשו כמו האומר ערכי עלי, וכל כסף אשר יעלה על לב איש נדבה לבדק הבית:
ואתם תמהרו לדבר ולא מהרו הלוים. מפורש בטוב (במלכים ב י״ב:ו׳) שאמר המלך יקחו להם הכהנים איש מאת מכרו ויתעצלו בדבר להטריח מכריהם וכשראה המלך כן

אמר להם (שם) ועתה אל תקחו כסף מאת מכריכם כי לבדק הבית תתנוהו, זהו שאמר
כאן ואתם תמהרו לדבר ולא מהרו הלוים:

Verse 6

משאת משה עבד ה'. כלומר שקלים שצוה עליהם במדבר:
משאת. על שם כי תשא:

Verse 7

כי עתליהו המרשעת בניה פרצו. הוצרך לומר כי מחדש בנאו שלמה בנין חזק כי
משבנאו שלמה עד יואש לא היו רק קכ"ה שנה וכבר הי' נפרץ שאם לא שפרצו עתליהו
ובניה עדיין היה קיים שהרי מיואש עד יאשיהו יותר ממאתים שנה ולא הוצרכו
לחזקו עד יאשיהו ואעפ"כ לא עשאו יואש חדש כבתחילה ומגמר הבית עד יואש קכ"ה
כיצד שלמה מלך מ' שנה וד' שנה למלכותו התחיל לבנותו וז' שנה עיכב בבנינו הרי
י' שנה ונשאר ל' ורחבעם מלך י"ז הרי מ"ז ואביה ג' הרי נ' ואסא מ"א הרי צ"א
ויהושפט כ"ה הרי קי"ו יהורם ח' הרי קכ"ד ואחזיה א' הרי קכ"ה ומיואש עד
יאשיהו כיצד אמצי' מלך כ"ט שנים עזיהו נ"ב יותם ט"ז אחז ט"ז חזקיה כ"ט מנשה
נ"ה ואמון ב' הרי מאתים חסר אחת ואותן שנים יותר שחיה יואש לאחר חזקת הבית
נמצא שלא הוצרכו לחזק את בדק הבית אם לא עתליהו המרשעת ובניה פרצוהו:
כי עתליהו וגו'. לכן אין תימה אם צריך מהרה כל כך חיזוק וגם אל תתמה שלא היה
כסף וזהב של הקדשות באוצרות בית ה' עד שהוצרכו ליתן קול ביהודה ובירושלים
להביא משאת כי גם כל קדשי בית ה' עשו לבעלים:

Verse 8

ויעשו ארון אחד. ובמלכים (ב' יב) כתיב ויקוב חור בדלתו ע"י אותו חור היו
זורקין בארון ההקדשות ולא לפתוח הדלת פן יבא רמאי ויגנוב ממנו:
ויתנהו בשער בית ה' חוצה. כדי שיוכלו לבא אליו כל נדיב לב לתת בו את תרומת
ה':

Verse 9

Verse 10

Verse 11

וכראותם כי רב הכסף. אז בא סופר המלך:
ופקיד כהן ראש משרת הממונה תחת כהן הראש והוא סגן כהונה עם סופר המלך
ובמלכים (שם) כתיב ויעל סופר המלך וכהן גדול פתרון ויעל סופר המלך ואף כהן
גדול שלח פקידו הוא הסופר הכותב מה שכ"ג מצוה לו כי אין הגון וכבוד לכ"ג
לילך עם עבדי המלך:
ויערו את הארון. דוגמא ותער כדה (בראשית כ"ד):
וישאהו. בכל יום ויום כשרואין כי רב הכסף שבו מביאין אותו לפקיד המלך בתוך
העזרה מערין אותו ונושאין אותו ומחזירין אל מקומו בשער ה' חוצה:

Verse 12

Verse 13

ותעל ארוכה למלאכה. דוגמא היחיו האבנים דעזרא וגם לעיל (ד"ה א') יואב יחיה
את שאר העיר:
על מתכונתו. על מכונו:

Verse 14

כלי שרת והעלות. שטושיל בל' אשכנז הוא שכותשין את הבשמים במכתשת דוגמא (משלי
כז) אם תכתוש אויל במכתש כן אמר לי ר' יצחק בר שמואל מנרבונ"א, ויש אומרים
והעלות אלו הנסרים שחותכין עליהם בשר ודוגמא בביצה אין מטלטלין את העלי לקצב
עליו בשר:
וכפות וכלי זהב וכסף. ובמלכים (ב' יב) כתיב אך לא יעשה בית ה' ספות כסף, הא
כיצד מפורש בכתובו' בפרק קמא בעא מיניה רב הונא מרב כלי שרת מהו שיעשו מקדשי
בדק הבית וכו':

Verse 15

Verse 16

Verse 17

Verse 18

Verse 19

Verse 20

מעל לעם. גבוה מכל העם כדי להשמיע קולו, ובאיכה רבתי דורש סמך על עצמו שהיה
שר גבוה מכל העם נביא וכהן וביום הכפורים וחתן המלך ולא נתייירא מלומר נבואה
ועל זה נאמר (איכה ב׳:כ׳) אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא:

Verse 21

Verse 22

ובמותו אמר ירא ה' וידרוש. כי לא הרגוני אלא שאמרתי שליחותו של מקום ומאחר
שנהרגתי עליו מן הדין והגון וכדי הוא שידרוש דמי וכן היה כי מיד נדרש דמו כי
לתקופת השנה וגו':

Verse 23

ויהי לתקופת השנה. לפי שבני יהוד' חטאו יותר משאר שבטים כמו שאמר לעיל
ויעזבו את בית ה' אלהי אבותיהם:
וישחיתו את כל שרי העם. מוסב למעלה ואחרי מות יהוידע באו שרי יהודה וישתחוו
למלך והחטיאו את יואש אחריהם על זה נפרע להם גמולם שבאו חיל ארם והשחיתו את
כל שרי העם:
מעם. מהיות עם:

Verse 24

Verse 25

בדמי בני יהוידע. בשביל דמי זכריה שהיה בן יהוידע כי היה לו לזכור טובה וחסד שגמל עמו יהוידע ובשביל אותו עון נתקשרו עליו עבדיו והרגוהו על מטתו מדדו לו מדה כנגד מדה על שנהרג זכריה שקט ושליו ובוטח שאין לו לדאג כי בן יהוידע הוא ולכבודו ינהגו בו כבוד ושפכו דמיו לארץ וע"כ נהרג גם הוא בשלום והשקט על מטתו:

Verse 26

המואבית. מה לי מי היו וממי יצאו אם מבני ישראל או ממואבים אלא יבאו כפויי טובה שכפו טובתו של אברהם אבינו ללוט אביהם שנלחם עם המלכים כששמע שנשבה לוט והם שכרו את בלעם לקלל בניו ויפרעו מיואש שכפה טובתו של יהוידע והרג את זכריה בנו כן מפורש במכילת':

Chapter 25

Verse 1

Verse 2

Verse 3

Verse 4

Verse 5

Verse 6

Verse 7

כי אין ה' עם ישראל כל בני אפרים. לפי שירבעם משבט אפרים והוא היה הראשון שהחטיא את ישראל ובכל דור ודור אחריו היה להם למוקש שהיו עובדין לעגלי זהב של ירבעם:

Verse 8

כי אם בא אתה. פתרון אם לא תאמין בדברי הלא תנסה בא אתה ועשה וחזק למלחמה: לעזור ולהכשיל. פתרון יש לו כח וגבורה לעזור לך בלא חיל של אפרים ולהכשיל אותך אם תוליכם עמך:

Verse 9

Verse 10

Verse 11

Verse 12

וכולם נבקעו. ויהי אחרי בא וגו' באיכה רבתי עליו נאמר ורגז ושחק ואין נחת (משלי כט):

Verse 13

ויפשטו בערי יהודה משמרון ועד בית חורון. לאחר שחזרו למקומם כדלעיל ויחר אפם מאד ביהודה וישובו למקומם שאם לא כן אלא מיד שנבדלו מאמציה פשטו בערי יהודה היה לו לומר ויפשטו בערי יהודה מבית חורון עד שומרון:

Verse 14

Verse 15

Verse 16

כי יעץ אלהים להשחיתך. כלומר אם אין אתה שומע לעצתי לילך בדרך ישרה דע לך אתה המלך כי יעץ ה' להשתיתך הואיל כי עשית זאת ולא שמעת לעצה ומה היא העצ' שהשיאך להתגרות במלך ישראל וליפול לפניו כדכתיב ויועץ אמציה מלך יהודה וישלח אל יואש וגו':

Verse 17

לך נתראה פנים. להראות גבורתינו על סוסים ברמחים:

Verse 18

החוח אשר בלבנון. שהוא שפל רוח:
שלח אל הארז. שהוא שר גדול מכל האילנות:
ותעבר. ותרמוס ולא רצה הארז להרגו כי זילות הוא בעיניו לטרוף החוח אלא עברה עליו ורמסתו לבזיון כי היאך נשאו לבו לשלוח בזיון גדול כזה לארז גבוה אף אתה כחוח שאין לך רק שני שבטי' ועת' עבדי יקומון עליך וירמסוך כשישמעו הבזיון הזה:

Verse 19

ונשאך לבך. לרדוף אחר הכבוד ורוצה אתה להתכבד אף בי ובמלכים (ב' י"ד) הכבד ושב בביתך:

Verse 20

כי מהאלהים היא למען תתם ביד. כלומר בידיהם כדלעיל ידעתי כי יעץ אלהים להשחיתך:

Verse 21

בבית שמש. היתה המלחמה והוצרך לומר שלא תאמר כשתפשו אמציה למה הביאו לירושלים ולא לשומרון לפי שהיה בית שמש סמוך לירושלים:

Verse 22

Verse 23

ויפרץ בחומת. שאמר מעתה לא ימרוד בי כי לא גבה לבו כל כך למרוד הואיל ונפרצה החומה:

Verse 24

הנמצאים בבית האלהים עם עובד אדום. כי הוא ובניו נגידים על האוצרות כל ימיהם כדלעיל:
ואת בני התערבות. שלא הניחו ישראל את אמציהו להיות עוד מלך בירושלים עד שנתן בני השרים ערבון שלא ימרדו עוד בו וכן תרגם יונתן אותו במלכים (ב' יד) בני רברביא, ורבינו יוסף פירש תערובות אותן התערובות שהיה לו למלך נתונים בערבות שלא ימרדו אבותם בו ולא נראה לי כי לא מצינו שגברה יד יהודה כל כך על אחרים שיהו צריכים ליתן ליהודה בניהם לערבון:

Verse 25

Verse 26

Verse 27

ומעת אשר סר אמציה מאחרי ה'. ונפל לפני מלך ישראל מיד ויקשרו עליו קשר בירושלים להרגו כי הי' לבם דוה איש על בנו ועל אחיו ועל קרובו שנהרגו על ידו לפי שנתגרה במלך ישראל:
וינס לכישה. עיר מבצר אשר נלחם עליה סנחריב ונס לכישה ויהי שם ט"ו שנים עד ששלחו אחריו לכיש' וימיתהו שם ואותן ט"ו שנה שהי' בלכיש מלכה יכליהו אם עזיהו תחתיו אך קשה לי ובפי' ר' יוסף זצ"ל ראיתי גם אותן ט"ו שנים שהי' בלכיש מלך עזיהו בנו תחתיו ולא נכון לפותרו כן שהרי כתיב בסמוך והוא בן שש עשר' שנה נמצא שלא היה בזמן שברח אביו אלא בן שנה ועוד שא"כ היה לו לומר ויקחו את עזיהו וימליכו תחת אביו בחייו אלא משמע שלא מלך בחיי אביו:

Chapter 26

Verse 1

Verse 2

Verse 3

Verse 4

ויעש הישר בעיני ה'. ככל הישר שעשה אביו עשה ולא עשה כרשעתו:

Verse 5

בימי זכריהו. זה עזיהו וג' שמות נקראו לו עזיהו זכריהו עזריהו ודוגמא (מלכים
ב' יב) יהואחז אחזיהו
:'המבין בראות האלהים. שהבין ביראת אלהים שטובה היא ונתירא מה

Verse 6

Verse 7

Verse 8

Verse 9

:ויבן עזיהו מגדלים וגו'. הוצרך לחזק מה שפרצו בחומה בימי אביו

Verse 10

:אכרים. אראטו"רי בלע"ז
:וכרמים. דוגמא (שם ב' כ"ה) לכורמים וליוגבים שומרי בהמות היה לו
כי אוהב אדמה הי'. מפורש בב"ר ב' להוטים אחרי אדמה היו ולא נמצא בם תועלת
:הוא וקין

Verse 11

Verse 12

Verse 13

Verse 14

Verse 15

חשבנות מחשבת חושב. דוגמא (שמות כ"ח) מעשה חושב כלי מלחמות עשה באומנות כגון
:דיק ואילים המנגחים בחומה כדכתיב (משלי כ"ד) כי בתחבולות תעשה לך מלחמה

Verse 16

וימעל בה' אלהיו. כאן נופל לומר מעילה כי בשגגה עשה דוגמא (ויקרא ה׳:ט״ו)
:נפש כי תמעול מעל וחטאה בשגגה
:ויבא אל היכל ה'. שאמר נאה למלך לשרת למלך הכבוד

Verse 17

Verse 18

Verse 19

ובידו מקטרת להקטיר. ורצה להכות בו הכהן המונעו מלהקטיר קטורת:

Verse 20

Verse 21

בית החפשית. ובירושלמי מפורש עשה לו בית בבית הקברות על שם במתים חפשי (תהלים פ"ח):
כי נגזר. לו מלבא עוד בין הבריות דוגמא (מגילה ב) ואת אשר נגזר עליה:

Verse 22

Verse 23

בשדה הקבורה. ולא במערה עם המלכים:

Chapter 27

Verse 1

Verse 2

ככל אשר עשה עזיהו אביו. הטובות שעשה אביו וזהו שאמר רבי שמעון בן יוחאי במסכת סוכה אלמלא יהי' אברהם אבינו מקבל עליו כל עונות הדורות עד לו אני הייתי מקבל עלי חטאי הדורות מאברהם עד לי ואם היה יותם בן עזיהו עמי היינו מקבלין עלינו מאברהם ועד סוף הדורות שבכל המלכים שלפניו ולאחריו מצינו בהם חטא חוץ מיותם, דוד רק באוריה החתי שלמה נשיו הטו לבבו ורחבעם עזב את תורת ה', אביה וילך בכל חטאת אביו, אסא הוציא כסף וזהב מאוצרות בית ה' ונתן הנביא בית המהפכת, יהושפט נתחבר לרשע יהורם הרג אחיו אחזיהו אמו יועצתו להרשיע יואש הרג זכריה ונעשה קדש אמציה השתחו' לפסילי שעיר עזיהו נכנס להיכל להקטיר אחז הלך בדרכי מלך ישראל וגם עשה מצבות לבעלים חזקיה גבה לבו ויהי עליו קצף ועל שלשה לא הודו לו, מנשה עשה הרע בעיני ה' יאשיהו לא שמע דברי נבואה מפי אבל יותם לא נמצא בו שום אלהים צדקיה עשה הרע בעיני ה' ולא נכנע מפני ירמיה דופי (כך אמר לי ר' אלעזר בר משה):
ועוד העם משחיתים. כדכתיב (במלכים ב' ט') עוד העם מזבחים ומקטרים:

Verse 3

ובחומת העופל. דוגמא (ישעיהו ל"ב:י"ד) עופל ובחן היה בונה מצודות:

Verse 4

ובחרשים בנה בירניות. לשון בירה גדולה:

Chapter 28

Verse 1

Verse 2

Verse 3

Verse 4

Verse 5

Verse 6

Verse 7

את מעשיהו בן המלך. אחז, הרג זכרי גבור אפרים:
ואת עזריקם. ואת ואת דוגמא (בראשית ל״ו:כ״ד) ואיה וענה וכן נרדם ורכב וסוס
(תהילים ע״ו:ז׳):

Verse 8

Verse 9

Verse 10

Verse 11

Verse 12

Verse 13

Verse 14

Verse 15

ויקמו האנשים אשר נקבו בשמות. למעלה מי הם אותם אנשים שהם מראשי בני אפרים
עזריהו בן יהוחנן וחביריו:
וכל מערמיהם. לשון ערום ועריה:

Verse 16

Verse 17

Verse 18

ופלשתים פשטו בערי השפלה והנגב. שהוא כנגדם כדכתיב והכנעני יושב על הים:

Verse 19

כי הפריע ביהודה. דוגמא (שמות ל״ב:כ״ה) כי פרעה אהרן בפרוע פרעות (שופטים
ה':)

Verse 20

ויבא עליו. ששלח אחריו לעזור לו כמו שכתוב במלכים (ב' ט"ז) וישלח מלאכים אל
תגלת פלנאסר:
ויצר לו. ממה שחלק לו את בית ה' ואת בית המלך וגו':

Verse 21

ולא לעזרה לו. אף על פי שמצינו במלכים (שם) ויעל מלך אשור על דמשק ויתפשה
ויגלה קירה ואת רצין המית לא היה לו לעזרה כל כך לחזקו ולהשיב לו ערים שלקחו
ממנו פלשתים:

Verse 22

Verse 23

Verse 24

ויסגר את דלתות בית ה'. כדי שלא יבואו הכהנים לעבוד עבודתם באהל מועד כי אם
לבוא למזבחות שעש' בכל פינה בירושלים וחזקיה פתח דלתות בית ה' לפי שאביו סגר
דלתות בית ה':

Chapter 29

Verse 1

Verse 2

Verse 3

ויחזקם. לפי שאחז קצץ את כל כלי בית האלהים:

Verse 4

Verse 5

והוציאו את הנדה. עבודת כוכבים, את המת לא נאמר כאן כי אם נדה ומאוס יותר מן
המת המוטל שלם דוגמא כטומאת הנדה כי דם נדה מאוס ומוסרח:

Verse 6

Verse 7

ויכבו את הנרות וקטרת לא הקטירו ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל. אבל לאלהים
אחרים עשו במות לכל עיר ועיר לקטר להם:

Verse 8

Verse 9

Verse 10

Verse 11

אל תשלו. לשון שגגה:

Verse 12

Verse 13

Verse 14

Verse 15

Verse 16

ויבאו הכהנים לפנימה. כי לא על הלוים ליכנס פנימה:
לחצר בית ה'. מקום מעמד הלוים כאומר ויקבלו הלוים וגו' ויחלו באחד לחדש:

Verse 17

ויקדשו את בית ה' לימים שמונה. לכך עכבו בטהרה לטהר כל כך לפי שאחז צייר כל הכתלים צלמי משכית כדכתיב (יחזקאל כ"ג:י"ד) צלמי כשדים חקוקים בשר ועכבו ח' ימים עד שהשחיתו דמות הצלמים מן הכתלים וביום י"ו לחדש כלו הכל הבית והעזרה:

Verse 18

Verse 19

הכנו והקדשנו. מפורש בעכו"ם בפרק ר' ישמעאל כלים ששמשו בבית חניו מהו כו' עד איתיביה אשר הזניח אחז הכנו והקדשנו מאי לאו הכנו דאטבלינהו הקדשנהו דאקדשינהו אמר לו ברוך אתה לשמים שהחזרת לי אבדתי הכנו שגנזום והקדשנו שהקדשנו אחרים תחתיהם:

Verse 20

Verse 21

וצפירי עזים וגו'. הוראת שעה היתה:
על מזבח ה'. ולא על אותן מזבחות שעשה אחז אביו:

Verse 22

Verse 23

Verse 24

לכפר על כל ישראל. שחטאו בעבודת כוכבים כן אמר המלך תהי העולה והחטאת עבור כל ישראל, בפרשת שלח לך (מדבר ט"ו) כתיב ועשו כל העדה פר וגו' וכתיב (ויקרא ד':י"ד) והקריבו הקהל פר בן בקר לחטאת וכאן כתיב ויביאו פרים ואילים וצפירי עזים שבעה אלא הוראת שעה היתה:

Verse 25

כי ביד ה' המצוה ביד נביאיו. לשורר הלוים בכלי שיר לא כתוב בתורה שיהא קרבן טעון שירה אלא מצות ה' שצוה ביד נביאיו לשורר על הקרבן ורבותינו פי' במסכת ערכין מניין שהלוים טעונין לשורר בכלי שיר דכתיב עבודת עבודה איזוהי עבודה שצריכה עבודה אחרת עמה הוי אומר זה השיר בכלי שיר, ועבודת משא (שם) נכון לפרש על השיר כדכתיב (לעיל א' ט"ו) וכנניהו שר הלוים במשא כי מבין הוא שהיה ממונה להרים קול הנגון של שיר:

Verse 26

והכהנים בחצצרות. ככתוב ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות (במדבר י'):

Verse 27

Verse 28

Verse 29

Verse 30

להלל לה' בדברי דוד. זה הודו לה' קראו בשמו ככתוב למעלה (א ט"ז) ביום ההוא אז נתן דוד בראש להודות וגו':

Verse 31

ויביאו הקהל זבחים ותודות. דבר המותר לבעלי' באכילה:
וכל נדיב לב עולות. קצת מהם מי שהתנדב לבו הביאו עולות ולא כולם לפי שאין לבעלים היתר אכילה בהם:

Verse 32

Verse 33

והקדשים. קדשים קלים זבחי' ושלמים מה שהבעלים נהנים בהם:

Verse 34

רק הכהנים היו למעט. כלומר אותן שהקדישו היו עדיין למעט ויחזקום אחיהם הלוים עד כלות המלאכה ועד יתקדשו הכהנים, וא"ת היאך יתקדשו הלוים ולא יתקדשו הכהנים ומפרש לפי כי הלוים ישרי לבב להתקדש מהכהנים וישרו לבם הלוים להתקדש יותר מהכהנים והיו הכהנים והלוים וכל יראי השם מתחפשים ומתנכרים ואף מסתתרים כל ימי המלכים הרשעים וכשבא חזקיהו שהיה צדיק לא היו יכולים מיד להתקדש ולטהר שזה בשנה ראשונה היה למלכו והיו באים ומתקדשים על יד כדכתיב (משלי כ"ח:י"ב) בעלוץ צדיקים רבה תפארת ובקום רשעים יחופש אדם וכתיב (שם) בקום רשעים יסתר אדם ובאבדם ירבו צדיקים כלומר בקום רשע אחז יסתר אדם ובאבדם ירבו צדיקים חזקיה וסיעתו:

Verse 35

Verse 36

על ההכין האלהים לעם. לעבדו ולעשות רצונו דוגמא דלמטה (ל פסוק יט) כל לבבו הכין לדרוש וגו' וגם שמחו כי בפתאום היה הדבר עליהם בשנה ראשונה למלכו לשוב אל ה' ושבו מיד:

Chapter 30

Verse 1

וגם אגרות כתב על אפרים ומנשה וגו'. כי עדיין לא גלו כי זה היה בשנה ראשונה למלכו והם לא גלו כי אם בשש למלכו כדכתיב (במלכים ב י"ח:י') וילכדה בקצה שלש שנים בשנת שש לחזקיה והיא שנת ט' להושע מלך ישראל כאשר תמצא כתוב בסוף הספר:

Verse 2

Verse 3

כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא. בחדש הראשון בניסן:
כי הכהנים לא התקדשו למדי. התקדשו להיות די לישראל בהם להקריב פסחיהם ואין צריך לומר שלא היו יכולים לעשותו בניסן שהרי לא כלו לקדש את הבית עד י"ו בניסן וכן פתרון כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא כלומר אפי' אם לא עכבו טהרי' הבי' שלא כלו עד י"ו בניסן לא היינו יכולין לעשותו עתה לפי כי הכהנים לא התקדשו למדי:
והעם לא נאספו. עדיין כולם לירושלים:

Verse 4

Verse 5

מבאר שבע ועד דן. זהו תחום עשרת השבטים:
כי לא לרוב. פתרון כי רוב שנים עברו שלא עשהו כהלכתו:

Verse 6

וישוב אל הפליטה הנשארת לכם מכף מלכי אשור. אע"פ שלא הגלו עדיין קורא להם פליט' כי הי' נחשב בעיניה' כאשר גלו כבר ועוד כי מלכי אשור תפשו הכל בימי אחז ומה שהיה בעיניה' כאילו גלו לפי כי ו' שנים היו ישראל למלך אשור עבדים נושאי מנחה והיה מושל בהם ומוליכן בגולה ועושה בהם כרצונו וזה היה בתוך אותן שש שנים וכבר גלו כמה פעמים בימי מלכי ישראל ואחז והם יודעים מיד כשימרדו ישראל במלך אשור יוליכם בגולה ולהם קורא פליטת אשור לפי שלא משל בהם ולא בכל ארץ יהודה:

Verse 7

ואל תהיו כאבותיכם וכאחיכם. פתרון וא"ת עדיין בוטחים אנו שיעלה מעלינו מלך אשור אל תהיו כאבותיכם כל דור ודור שהיה לפניכם, ומה אירע להם כשעזבו את ה' וימעלו בו מעל ויתנם לשמה כאשר אתם רואים:

Verse 8

Verse 9

עתה אל תקשו ערפכם וגו'. בשובכם על ה' אחיכם ובניכם יהיו לרחמים לפני שוביה' ולשוב לארץ הזאת. אפילו אותן קצת שגלו כבר שהיו נלחמים עם ישראל ויכלו להם ומוליכין את בניה' ואת בנותיהם בשביה ואם תשובו אליו יתנם לרחמים לפני שוביהם לשובם לארץ הזאת כי חנון ורחום ה' אלהיכם:

Verse 10

Verse 11

Verse 12

Verse 13

Verse 14

המקטרות. מקום שהיו בו כהנים ולוים:

Verse 15

והכהנים והלוים נכלמו. שעיכבו להתקדש ולפיכך עכבו כל כך מלבוא עד עתה כי לא יוכלו להאמין בדבר הזה קודם לכן לפי שהזניחן אחז מכהן וכך היו אומרים אפשר אתמול עבד אחז עבודת כוכבים ובנו יחזקיהו לאלתר בשנה ראשונה מיד בחדש הראשון ויאמר לכהנים וללוים לעבוד לאל אחד לבדו ויצטרך לנו ולכך נתעצלו ונתרשלו מלבא וגם שאר יהודה שלפניו הזניח אחז וכשחקרו והבינו בדבר שהכל היה לשם שמים באו ויתקדשו כלם:

Verse 16

הכהנים זורקים. כי מקבלה ואילך מצות כהונה, ואל תתמה למה לא שחטו בעלים עצמם לפי שכתוב בסמוך כי רבת בקהל אשר לא התקדשו והלוים היו על שחיטת פסחיהם:

Verse 17

לכל לא טהור. שהי' לוי במקומו להקדיש לה':

Verse 18

כי אכלו את הפסח בלא ככתוב. שלא כהלכה שאכלוהו בטומאה כי התפלל יחזקיהו עליהם וגו':

Verse 19

כל לבבו הכין. כך מפורש בברייתא דר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי המתחלת בכל מקום שאתה מוצא דברי ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי באגדה עשה אזנך כאפרכסת שנאמר (משלי כ') להקשיב אזנך לתבונה משלשים ושתים מדות האגדה נדרש וזה אחד מהם נחלק הסדר כגון זה ה' הטוב יכפר בעד כל מי שכל לבבו הכין לדרוש האלהים לעשות פסחו להקריב קרבנו אף על פי שלא עשו בטהרת הקדש כי לא טהרו ויהודה כולם נטהרו לפי שהיו קרובים לירושלים והיו יכולים לטהר ולהתקדש ולשוב לירושלים אבל רבת מאפרים ומנשה ישכר זבולן אין להם כל כך פשע בדבר לפי שהי' להם הדבר רחוק על ידי אגרות לא היה להם להמתין ולאחר מלבוא עד שיתקדשו לפיכך באו ולא נטהרו ולפי שלא היתה פשיעתם לפיכך תכפר בעדם וכן (ישעיה ל"ה) ישושו' מדבר וציה וגומר הוא נחלק הסידור:

Verse 20

Verse 21

והכהנים בכלי עוז. בחצוצרות:

Verse 22

המשכילים שכל טוב לה'. לענין שירה נופל לומר לשון שכל כמו שנאמר (לעיל א' כ"ו) ויפל הגורל מזרחה לשלמיהו וזכריהו בנו יועץ בשכל וגומר ודבר חזקיהו על לבם תנחומים ודברים טובים לחזקם ולעזור להם כדי שיחזקו אף הם בשיר שכל טוב לה':
מתודים לה'. על זבח תודה ומודים לה' על הנס שעשה להם שזבח תודה על נס הוא בא:

Verse 23

שבעת ימים אחרים. כמו שמפורש ויעשו שבעת ימים שמחה:

Verse 24

הרים לקהל. מצאנו ומבקרו:
לקהל אלף פרים וגו'. והיו אוכלים ביחד מלך ושרים והעם שמחים:

Verse 25

Verse 26

כי מימי שלמה בן דוד מלך ישראל לא. היתה כזאת בירושלים שמא עם רב יותר היו באין לרגל לירושלים בימי שלמה אבל שמחה גדולה לא היתה בירושלים כזאת מימות שלמה כי ביותר שמחו על מה שאם היו כל רגל ורגל מקובצים בירושלים לפי שלא היה להם חדוש אין להם שמחה אבל עתה שכל ימי אחז ומלכי יהודה הרשעים לא עלו לרגל לירושלים ועתה הורשו לעלות לירושלים שמחו שמחה גדולה ולפי שהיה כמה שנים שלא עלו לירושלים עד עתה הוקטן בעיניהם ז' ימים דחג המצות והוסיפו עוד ז' ימים כדי לשמוח בהם ושמחו שמחה גדולה:

Verse 27

ויברכו את העם. אם תרצה לומר בירכם בזה שבקשו לשוב מארץ שוביהם וישמע ה' בקולם וישיבום אז ד"א וישמע בקולם וכן כתוב למעלה (ב' ל') וישמע ה' אל יחזקיהו וירפא את העם:

Chapter 31

Verse 1

Verse 2

איש כפי עבודתו. הכהנים לשרת והלוים להיות משוררים ושוערים וכל איש ואיש על עבודתו הנכונה:

Verse 3

ומנת המלך מן רכושו לעלות וגו'. אשר נתן לעשות אותם (ברצון):

Verse 4

ויאמר לעם ליושבי ירושלים וגו'. למען יחזקו בתורת ה' יותר ברצון ועוד בעוד שיהא להם פרנסת' מזומנת יכלו לעשות ולעסוק בתורת ה' לפי שלא נתנה התורה אלא לאוכלי המן ושניים להם אוכלי תרומה:

Verse 5

וכפרץ הדבר. מפי המלך לתת מנת לכהנים והלוים הרבו בני ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר ודבש, דבש תמרים:
וכל תבואת שדה. וכל אלו לא מתבואת השדה הם אלא כך מפורש במסכת נדרים בפרק הנוד' מן הירק הנודר מן הירק מותר בדלועים מתיב רב יוסף וכפרוץ הדבר הרבו בני ישראל וגו' ואי אמרת דגן כל דמדגן משמע מאי וכפרוץ וגומר אמר אביי לאתויי פירות האילן וירק עד אמר רבא תבואה לחוד ותבואת שדה לחוד:

Verse 6

ומעשר קדשים המקודשים לה'. המעשר מן המעשר שהלוים נותנים לכהנים:
ויתנו ערמות ערמות. הוי"פין בלשון אשכנז דוגמא (שיר' ז') ערמות חטים:

Verse 7

החלו הערמות ליסוד. כי תחילת דבר נקרא יסוד כמו יסוד הבית שהוא ראש לבנין
ודומה לו (בעזרא ז׳:ט׳) הוא יסוד המעלה וגומר:

Verse 8

ויברכו את ה'. שנתן בלב ישראל להפריש תרומותיהם ומעשרותיהם:

Verse 9

וידרש יחזקיהו. לפי שראה חזקיהו הערימות גדולות אמר בלבו שמא לא לקחו הכהני'
והלוי' מהם ולא נגעו בהם שאם נגעו בהם איך נתרבו כל כך ותמה ודרש מהם על דבר
הערימות על מה זה:

Verse 10

ויאמר אליו עזריהו. הוא היה בימי עוזיהו:
מהחל התרומה לביא. אכלנו אכול ולא אכילת עראי אלא אכול ושבוע והותר ומה שאתה
מתמה על שאכלנו ד' חדשים ואעפ"כ ערמותיהם כל כך גדולות זה הדבר כי ברך ה' את
עמו ונתן להם תבואות הרבה לפיכך הרבה התרומות והמעשרות שלנו:
והנותר. מן אכילתנו זה:
ההמון הזה. אשר אתה רואה ערמות ערמות:

Verse 11

להכין לשכות בבית ה'. ולשום בהם התרומות:

Verse 12

Verse 13

Verse 14

Verse 15

Verse 16

Verse 17

ואת התיחש הכהנים לבית אבותיהם והלוים. עם ייחוס טפם נשיהם בניהם ובנותיה'
לכל אותו קהל היו מספיקין מזונותיהם מהתרומות ומעשרות הקדש, והתרומות
והמעשרות כל אלו שאמרנו לאותן העומדים לשרת בעזרה וגם לבני אהרן הכהנים שלא
הגיע משמרותם לשרת והם בשדה מגרש עריהם בכל עיר ועיר:

Verse 18

Verse 19

אנשים אשר נקבו בשמות. למעלה (ב' ל"א) כנניהו ואחיו היו ממונים עליהם לקבל
המנות התרומות והמעשרו' מאת ישראל לתת המנות לכל זכר בכהנים ולוים:
לכל זכר בכהנים. וגם לכל נשיהם בניהם ובנותיהם ומה שאמר כאן לכל זכר משום
רבותא שאפי' לזכרים קטנים היו מספיקין כדלעיל (שם) לזכרים מבן שלש ומעלה
וכ"ש שהיו מספיקין לנשיהם ולבניהם ולבנותיהם:

Chapter 32

Verse 1

אחרי הדברים והאמת האלה וגו'. ויאמר לבקעם כמו לבקעם כמו (עמוס ב') על מכרם
בכסף כמו מכרם וסמוך ליה (שם) על בקעם הרות הגלעד ופתרונו ודוגמא (ישעיה ז')
ונבקיענה, ויבקע עצי העולה (בראשי' כה):

Verse 2

Verse 3

Verse 4

Verse 5

ויחזק את המלוא. דוגמא (שמואל ב' ה') ויבן את המלוא:
ויעש שלח לרוב. כלי זיין דוגמת ואיש שלחו בידו (ד"ה ב' כ"ג פ"י כצ"ל יוש"ה)
איש שלחו המים (נחמיה ד':י"ז):

Verse 6

Verse 7

Verse 8

Verse 9

Verse 10

על מה אתם בוטחים. לפי שכתוב (במלכים ב' י"א) בה' אלהי ישראל בטח וגם כתיב
שם וימרד במלך אשור לכן אמר על מה אתם בוטחים שמרדת בי:

ויושבים במצור בירושלים. כדכתיב (כאן) למות ברעב ובצמא:

Verse 11

Verse 12

הלא הוא יחזקיהו. הבוטח באלהיו הלא הוא פשע ואפילו אם היה יכולת לעזור לו לא יהיה עוזרו כי חטא לו שהסיר את במותיו ואת מזבחותיו ויאמר ליהודה ולירושלים לפני מזבח אחד תשתחוו ולא מוטב שיתחוה יהודה לפני מזבח אחד וירושלים לפני אחד או שנים ויותר ומה מועיל אחד לעם רב כזה שהיו סבורים שכל אותן במות שהסיר כדלעיל (ל"ח) ויגדע את האשרה וגו' שהיו בנוים לשם אלהי ישראל:

Verse 13

Verse 14

החרימו אבותי. פול מלך אשור ותגלת פלאסר:

Verse 15

Verse 16

Verse 17

וספרים כתב לחרף לה' אלהי. ובמלכי' (ב' י"ט) ובישעיה (ל"ז) כתיב ויקח חזקיהו את הספרים מיד המלאכים ויקראהו ויעל בית ה' ויפרשהו חזקיהו לפני ה':

Verse 18

בקול גדול יהודית וגו'. ליראם ולבהלם כאן סתם הענין ובמלכים מפורש היטב מה אמר להם וגם בישעיה:

Verse 19

וידברו אל אלהי ירושלים. מי שכתב ספר זה הוא קובל על נבל זה סנחריב שחירף אלהים חיים:
כעל אלהי עמי הארץ. שהם מעשה ידי אדם ודמו את אלהי יוצרנו יוצר הכל לאלהי העמים שהם מעשה ידיהם כמו שאמר לעיל מי בכל אלהי וגו' כי לא יוכל אלהיכם להציל אתכם מידי:

Verse 20

ויתפלל יחזקיהו. במלכים ובישעיה מפורשת התפילה:

Verse 21

ומיציאי מעיו. כדכתיב (שם) ובניו הכוהו בחרב:

Verse 22

Verse 23

Verse 24

ויתפלל אל ה'. כדמפורש במלכים:
ויאמר לו. מה האות:
ומופת נתן לו. וזה לך האות הכל מפורש שם:

Verse 25

ולא כגמול עליו השיב. לא כמו שגמל הקב"ה על יחזקיהו שרפאוהו השיב לו יחזקיהו:
כי גבה לבו. שהראה את כל בית נכותו וגו' עד ובכל ממשלתו:
ויהי עליו קצף ועל יהודה וירושלים. על זאת והכותב הספר הזה קצרו כאן לפי שכתוב במלכים ובישעיה:

Verse 26

ויכנע יחזקיהו בגובה לבו. כדכתיב שם ויאמר חזקיה אל ישעיה טוב וגומר וכשנכנע לא בא עליהם הקצף בימיו:

Verse 27

ולכל כלי חמדה. עשה מיני אוצרות:

Verse 28

ומסכנות לתבואת. על אוצרות התבואה נופל לומר מסכנות בכל מקום כמו (שמות א) ערי מסכנות לפרעה וכן לעיל (ב ח) ויבן תדמר במדבר ואת כל ערי מסכנות אשר בנה בחמת ועל כרחך לצורך תבואה שבמדבר לא היה לו לאצור זהב וכסף:
וארות לכל בהמה ובהמה. איצטבלאות גדולות:

Verse 29

Verse 30

ויישרם למטה מערבה. הנהיגם דרך ישר למטה מערבה לעיר דוד:

Verse 31

וכן במליצי. שלוחי דוגמא (ראשית מ"ב) כי המליץ בינותם על שם שהשליח מליץ בין השולח למשתלח ונופל על פסוק שאמר ויצלח יחזקיהו בכל מעשיו ואחר כל הטוב הזה שהצליחו הקב"ה עזבו האלהים לנסותו לדעת כל בלבבו ביד מליצי שרי בבל המשלחים אליו:
לדרוש המופת אשר היה בארץ. לא עמד בנסיון והראה להם את כל בית נכותו ומסיפיה לרישיה נדרש:

Verse 32

Verse 33

במעלה. במיטב כמפורש בסוף פרק קמא דבבא קמא:

Chapter 33

Verse 1

Verse 2

Verse 3

Verse 4

בירושלים יהיה שמי לעולם. הפסוק קובל זה מנשה שבנה מזבחו' לעכום"ז בבית שאמר הקב"ה אני רוצה שישכון שמי שם וגם פסוק שאמר בסמוך לשון קובלנא הוא, וישם את פסל הסמל אשר עשה בבית האלהים וגו'. וגם הפסוק ולא אוסיף להסיר את רגל:

Verse 5

Verse 6

ועשה אוב וידעוני. מלא בוי"ו לפי שהרבה לעשות והוא הוסיף על פסל הסמל אשר עשה:

Verse 7

לעילום. לעולם:

Verse 8

ולא אוסיף להסיר את רגל ישראל. מוסב על פסוק של מעלה והכל קובלנא הוא כלומר הקב"ה אומר כך אמרתי אל דוד ואל שלמה בבית הזה אשים שמי שם לעולם וגם הבטחתים לא אוסיף להסיר רגל ישראל מעל האדמה רק אם ישמרו וגו' ועתה ויתע מנשה וגו' נמצא שעל ידו נסתלקה שכינה וגם אנו עדיין בגלות על ידו:

Verse 9

Verse 10

Verse 11

Verse 12

Verse 13

Verse 14

לגיחון בנחל. אצל נחל גיחון שם מקום:
וסבב לעופל. וסבב משם חוזק המגדלים הבנוי' במלאכ' עופל:

Verse 15

וישלך חוצה. ולא שברם ולא גנזם מן העין לפיכך נכשל בהם בנו כדכתיב ולכל
הפסילים אשר עשה מנשה אביו וגו' שלקח אותם ממקום שהשליך אותם:

Verse 16

ויזבח עליו זבחי שלמים ותודה. שהביא קרבן תודה והתוודה להקב"ה שהשיבו
לירושלים ולמלכותו:

Verse 17

Verse 18

Verse 19

ותפלתו. היאך נתפלל:
והעתר לו. והשיבו על מלכותו:

Verse 20

ויקברוהו ביתו. כמו בביתו (ובמלכים ב' כ"ח) כתוב בגן ביתו לא זכה ליקבר עם
אבותיו:

Chapter 34

Verse 1

Verse 2

Verse 3

והוא עודנו נער החל לדרוש. פתרון אע"פ שהיה נער החל לדרוש אלהי דוד אביו
דוגמת (ראשית ל"ו) והוא נער את בני בלהה ויבא יוסף את דבתם רעה ואין תימה
בדבר אבל אם היה בן שלשים שנה לא היה עושה וזה תימה שהיה נער ואף ע"פ כן החל
לדרוש וגו':
החל לטהר את יהודה וירושלם. מן הבמות והאשרים שעשה מנשה וחדשה אמון בנו
כדלמעלה (ב' ל"ג) וישב ויבן את הבמות אשר נתץ יחזקיהו אביו וגו':

Verse 4

והחמנים. צורות חמה:
אשר למעלה. שהושיבו למעלה מהם גבוה כנגד החמה ומשתחוי' לו כל זה עשה מנשה
כדכתיב לעיל (שם) וישתחוה לכל צבא השמים ויעבוד אות':

ויזרוק על פני הקברים. כאן נתקיים מה שאמר לירבעם (במלכים א' י"ג) כה אמר ה' הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו וזבח עליך עצמות אדם את כהני הבמות המקטרים:

Verse 5

Verse 6

ובערי מנשה ואפרים וגו'. מאותן עוללות שנשתיירו מחרב ומשבי סנחריב: בחרבותיהם. בהר בתיהם כתוב לפי שלא היו כי אם עוללות מעט נתייראו לישב בשפלה כי אם לקבוע בהר בתיהם:

Verse 7

Verse 8

המזכיר. בכל מקום שכתוב סופר כתוב בסמוך מזכיר שהיה לכל מלך סופר לכתוב כל המאורע לו במלכות בין טוב בין רע ויהי לו מזכיר יושב אצל הסופר להזכיר כל דבר ודבר והסופר כותב על פיו:

Verse 9

אשר אספו הלוים שומרי הסף וגו'. בחרבותיהם סביב:

Verse 10

לבדוק ולחזק. לראות את ערות הארץ (ראשית מ"ב) מתרגמינן ולמחזי ית בדקא דארעא:

Verse 11

ועצים למחברות. שפנגי"ן בלשון אשכנ"ז:
ולקרות. טרבי"ר בלע"ז:

Verse 12

לנצח. רומי"ש טרי"ר בלע"ז וכן (עזרא ג׳:ט׳) לנצח על המלאכה וכן שש מאות מנצחים לעיל (ב' ב'):
והלוים כל מבין. בכל מקום אמור לענין שירה הבנה וכן למעלה (א' כ"ה) כשהפילו גורלות כתיב כקטן כגדול מבין עם תלמיד וכן (שם) כל המבין בכלי שיר וכתיב וכנניהו (לעיל א' ט"ו) שר הלוים וגומר כי מבין הוא והיה ממונה עליהם ליסר במשא היאך ישאו כי מבין הוא:

Verse 13

ומהלוים סופרים. לכתוב את הכסף המובא בית ה', והיאך גבו אותו: ושוטרים. במלאכה:

Verse 14

את ספר תורת ה' ביד משה. משנה תורה:

Verse 15

ויתן חלקיהו את הספר אל שפן. שהרי על הסופר לקרות את הכל לפני המלך:

Verse 16

וישב עוד את המלך דבר. שמתחלה השיב למלך שליחותו ששלחו המלך לחזק בית ה' אלהיו כמו שכתוב למעלה שלח את שפן בן אצליהו וגו':

Verse 17

ויתיכו. ויציקו כמו (ראשית כ"א) ויצוק שמן ומתרגמינן ואתיך:

Verse 18

ויגד שפן הסופר. אחר שהשיב המלך דבר משליחותו הגיד לו שליחות של חלקיהו הכהן ויקרא את הספר לפניו:

Verse 19

ויקרע את בגדיו. כששמע שהיו קורין (דברים כ״ח:ל״ו) יולך ה' אותך ואת מלכך וגומר ודרש בעצמו אשר תקים עליך העם המליכו ולא נביא על פי הדבור:

Verse 20

Verse 21

אשר נתכה בנו. לפי שהחמה היא אש נופל עליה לשון נתוך ודוגמתו למטה ותתך חמתי במקום הזה ולא תכבה:

Verse 22

אל חולדה הנביאה. רבותינו דרשו לפי כי האשה רחמנית יותר מן האיש לכן לא שלח אל ירמיהו הנביא:
שומר הבגדים. אם תרצה לומר או בגדי כהונה או בגדי מלכות:
יושבת בירושלים במשנה. שני חומות היו לעיר והיא יושבת בין שני החומות ותרגומו בית אולפנא פירוש במקום תורה כי לשכה אתת היתה לה לחולדה סמוכה ללשכת הגזית לשכת חולדה היתה פתוחה לחוץ וסתומה כלפי סנהדרין שבלשכת הגזית כך כתוב במסכת מדות מפני צניעות:

Verse 23

אמרו לאיש. לפי שרצה להפסיק חזון העם על המקום הזה ועל יושביו וכששילם אותו חזון אז מבאר הטיב ואל מלך יהודה השולח אתכם ומקצר נבואת המקום ויושביו ומסלקו ותופשו בנבואת המלך שהוא מרובה:

Verse 24

Verse 25

Verse 26

Verse 27

Verse 28

ונאספת אל קברותיך בשלום. והלא נהרג אלא בשלום מזה שלא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על המקום הזה ועל יושביו כלומר חורבן הבית:

Verse 29

Verse 30

ספר הברית. הרי כל החרדה שחרד המלך על שנמצא כתוב (שם) יולך ה' אותך וראה שקראה התורה אותה ברית (שם) אלה דברי הברית ולכך אף הוא כרת ברית וראה כתוב בסמוך אחריו (שם ל"ט) ושמרתם את דברי וגו' ושמרתם אותם גם ראה יאשיהו כתוב בסמוך אתם נצבים היום כולכם וגו' עד טפכם נשיכם עד לעברך בברית עד כורת עמך היום אמר אף באותו דוגמא אכרות אף אני ברית ששם כתוב אתם נצבים וגו' אף אני ויעמד כל העם הנמצא בירושלים מקטן ועד גדול:
בכל לבבו ובכל נפשו וגו'. אשר מצא שם כתוב (שם ל') ושבת עד ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך:

Verse 31

ויעמוד המלך על עמדו. ל' נצבים:

Verse 32

כברית אלהים אלהי אבותיהם. ככל אותן שכתוב שם אלהי אבותיהם לפיכך כתיב כאן אלהי אבותיהם שכרת לאבותם במדבר וכל ברית שלשם על עבודת כוכבים דכתיב (שם כט) ותראו את שקוציהם וגו' עד פונה היום מעם ה' לפיכך ויסר יאשיהו את כל התועבות וגו':

Chapter 35

Verse 1

ויעש יאשיהו בירושלים פסח. לפי שכל מלכי יהודה הרשעים לא עשו פסח כמשפטו:

Verse 2

Verse 3

תנו את ארון הקודש. לפי פשוטו שהעבירו מנשה ואמון את הארון וישימו תחתיו פסיליהם כדמוכח לעיל (ב' ל"ג) במנשה וישם פסל הסמל וגו' לפיכך צוה יאשיהו להושיבו וליתן הארון במקומו אשר בנה שלמה ורבותינו אמרו שאמר ללוים לגונזו שם:
אין לכם משא בכתף. זו טענה אחרת היא ותחילת מלה הוא שאמר להם אין לכם שום טורח משא בכתף מכל כלי בית ה' שתוכלו לומר משום טורח משא בכתף אין אנו יכולין לעבוד את ה' ועמו לפיכך מעתה עבדו את ה' אלהיכם בשיר ואת עמו ישראל לשחוט ולהפשיט פסחיהן כדמוכח למטה ושחטו הפסח והתקדשו וגו':

Verse 4

Verse 5

לפלגות. למחלוקת לעשות הפסח כהלכתו כדבר ה' ביד משה:

Verse 6

Verse 7

וירם יאשיהו לבני העם. דוגמא (מדבר י"ח) כן תרימו גם אתם לשון הפרשה:
לכל הנמצא. לכל ישראל הנמצאים הפריש צאן לפסחים:
למספר שלשים אלף. בין צאן בין כבשים בין עזים:
ובקר שלשת אלפים. לשלמי חגיגה:

Verse 8

Verse 9

Verse 10

Verse 11

Verse 12

Verse 13

ויבשלו הפסח באש כמשפט. צלי אש (שמות י"ב):
ויריצו לכל בני העם. הלוים וכשהכינו לכל ישראל אחר כך הכינו להם הלוים לעצמם
ולכהנים שלא היה להם פנאי להכין:

Verse 14

Verse 15

חוזה המלך. כל אחד ואחד היה חוזה:

Verse 16

Verse 17

Verse 18

ולא נעשה פסח כמוהו. (במלכים ב כ״ג:כ״ב) כתיב כי לא נעשה כפסח הזה מימי
השופטים מיום שנחלקו ישראל לשתי ממלכות שסרו עשרת שבטים מעל מלכי יהודה
וישליטו עליהם מלך לבדם שכל הימים שהיו לשני גוים היו שבט יהודה ובנימין

עושים פסח לשם ה' בירושלים ואלו לשם עבודת כוכבים בבית אל ובדן ודבר זה לא אירע כל ימי השופטים שנחלקו ישראל לשתי משפחות ולא הי' להם לכל דור ודור רק שופט א' ואותו השופט היה מכריחם ללכת בדרך ה' כמפורש בשופטים והי' ה' עם השופט והושיע' מיד אויביהם כל ימי השופט וכל י' השבטים היו הולכים לשילו' ועושים פסח לשם ה' וכפסח הזה לא נעשה כל ימי מלכי ישראל ויהודה יחד עושים פסח אבל בימי יאשיהו שכבר פסק מלכות י' השבטים ומשהחזיר ירמיה י' השבטים לא המליכו עליהם עוד מלך אלא יאשיהו מלך עליהם ועשו כולם פסח יחד לשם שמים מאד ולא בירושלים וזהו לא נעשה כפסח הזה לה' בירושלים ופתרון זה מטעה אותי נראה לי נהי נמי דהחזיר ירמיה עשרת שבטים ויאשיהו מלך עליהם בירושלים היאך יכול להיות שלא עשו כפסח הזה כל ימי השופטים ובימי שמואל הרואה ובימי דוד ושלמה שהיו ישראל שרוין על אדמתם שלום ושקטים ולא היה להם אלא מלך אחד והיה לבם לשמים אך כך פתרונו וכך פתר לי רבי אליעזר ב"ר משלם זצ"ל ולא נעשה פסת כמוהו מעולם שיתן המלך והשרים בהמות לפסחים די ספוקם ובקר לשלמי חגיגה וצוה ללוים להכין להם ולשלוח לכל איש ואיש לפי אכלו:

Verse 19

Verse 20

אחרי כל זאת אשר הכין יאשיהו את הבית עלה נכו מלך מצרים. הפסוק קובל ומקונן על יאשיהו שלא נעשה לו נס כמו לחזקיהו שכתוב בו אחרי הדברים והאמת בא סנחריב על חזקיהו ונעשה לו נס:
להלחם בכרכמיש על פרת. על מלך אשור כדכתיב (במלכים ב כ"ג:כ"ט) ורצה לעבור דרך ארץ ישראל עליו ופרעה נכו לא היה יכול לבוא עליו דרך נהר פרת אם לא יעבור דרך ארץ ישראל שהרי מצרים בדרומה של ארץ ישראל ונהר פרת בצפונו של ארץ ישראל:
ויצא לקראתו. שדרש וחרב לא תעבור בארצכם (ויקרא כ"ו:ו') אפילו חרב של שלום לא תעבור בארצכם ולא ידע חטא ליצני הדור אשר אתרי הדלת קמו לסדור כמו שמפורש במסכת תענית:

Verse 21

Verse 22

ולא שמע אל דברי נכו מפי אלהים. שאמר לו מפי אלהים כי כן אמר ישעיה וסכסכתי מצרים במצרים וזהו שיסד הקליר כל המוניו ללכת ארם נהרים למען לא תעבור חרב כל שהוא באפרים לא שמע לחוזה וישוב אחורים כי נגזרה גזירה לסכסך מצרים במצרים:

Verse 23

Verse 24

על רכב המשנה. לפי שדרך המלך לרכוב על שני מרכבות הראשונה עיקר ואם יצטרך ישב בשניה בראשונה יצא לפניהם וכשחלה הרכיבוהו על הרכב המשנה:

Verse 25

ויאמו. ו כל השרים לשון שירה משוררים כי גם שירה וקינה בקול אחת נאמרין עליו ניבא עמוס והבאתי את השמש בצהרים והחשכתי לארץ ביום אור זה יומו של יאשיהו שמת בן תשעה ושלשים שנים בחצי ימיו דכתיב (תהילים צ':י') ימי שנותינו בהם שבעים שנה וכתיב (עמוס ח':י') והפכתי חגיכם לאבל וכל שיריכם לקינה ושמתיה כאבל יחיד ואחריתה כיום מר וזהו שאמר ויאמרו כל השרים ושרות בקינותיהם וכל יהודה וירושלים מתאבלים עליו:

ויתנם לחוק. כשמזדמן להם שום צער ובכיה שהם מקוננים ובוכים על המאורע הם מזכירים זה הצער עמו דוגמא בתשעה באב שמזכירים קינות על ההרוגים בגזירות שאירעו בימינו כן יבכיון על מות יאשיהו דוגמא (שופטים י״א:מ׳) ותהי חק בישראל וגומר (שם) לתנות לבת יפתח הגלעדי ארבעה ימים בשנה:
והנם כתובים על הקינות. על ספר הקינות:

Verse 26

וחסדיו ככתוב בתורת ה'. (ובמלכים ב כ״ג:כ״ה) כתיב וכמוהו לא היה לפניו מלך וזהו שאמר כאן הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה:

Chapter 36

Verse 1

וימליכהו תחת אביו. אע"פ שהיה יהויקים אחיו גדול ממנו כ"א חדשים:

Verse 2

Verse 3

ויסיו. הו מלך מצרים בירושלים מבואר במלכים (שם) היטב ויאסרוהו פרעה נכה ברבלה בארץ חמת:
בירושלים. ממלוך בירושלים:
ויענש את הארץ. ליתן מסים דוגמא וענשו אותו מאה כסף (דברים כ״ב:י״ט):

Verse 4

ויסב את שמו יהויקים. כך דרך המלכים והשרים שמכנים למשרתיהם שם שהם רוצים דוגמא (בראשית מ״א:מ״ה) ויקרא פרעה שם יוסף וגומר וכן (במדבר) ויקרא משה להושע בן נון יהושע וכן (דניאל א׳:ז׳) וישם שר הסריסים שמות וגו' והכל כדי להודיע שהוא מושל בו לכנות לו שם כרצונו:
ויסב את שמו יהויקים. למה קרא שמו יהויקים למעלה מפורש כי לאחר שהרג פרעה יאשיהו המליך מלך והעניש' למס עובד:

Verse 5

Verse 6

עליו עלה נבוכדנאצר. כי לא יכול פרעה לצאת מארצו כמו שכתוב (במלכים ב כ״ד:ז׳) ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו כי לקח מלך בבל מנחל מצרים עד נהר פרת כל אשר למלך מצרים שנצח בשנה הרביעית בכרכמיש של נהר פרת כמפורש (בירמיהו מ״ה:א׳):
להוליכו בבלה. ולא הוליכו לאשור אלא בדרך מת והשליך נבלתו וכן ניבא (ירמיהו כ״ב:י״ט) קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלים והיכן קבורת חמור במעי הכלב וכן מוכיח (במלכים ב כ״ד:ו׳) וישכב יהויקים עם אבותיו ולא כתב ויקברהו:

Verse 7

ומכלי בית ה'. ומקצת כלי בית ה', ועל זה נתנבא ירמיה (כו) כי כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל על הכלים הנותרים וגו' ומקשה בסדר עולם בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה ויתן ה' בידו וכאן מוכיח שהיה בי"א למלכות ומה ת"ל בשנת שלש למרדו שנאמר (במלכים ב כ״ד:א׳) ויהי לו יהויקים עבד שלשה שנים וישב

וימרוד בו שלשה שנים ובשנת שלשה למרדו עלה עליו והוא שנת שמונה לנבוכדנאצר
דאמ' מר שנה ראשונה כבש נינוה שניה כבש יהויקי' ושלש' שנים מרד בו והוא לא
מלך כי אם בשנ' ארבע ליהויקים שנ' (ירמיהו כ״ה:א׳) בשנת הרביעית ליהויקים בן
יאשיהו מלך יהודה היא השנה הראשונה לנבוכדנצר:

Verse 8

ותועבותיו. שבא על אמו:
והנמצא עליו. כתובת קעקע:

Verse 9

Verse 10

ולתשובת השנה. שהגלה יהויקים:
עם כלי חמדת בית ה'. דברים החמודים אותם לקח והשאר הניח עד גלות צדקיהו אז
לקח הכל עמו במ"ב (כד) מפורש שיצא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל וגו':
וימלך את צדקיהו אחיו. אחיו של יהויקים וכן (במלכים שם) וימלך מלך בבל את
מתניה דודו תחתיו ויסב את שמו צדקיהו דודו של יהויכין:

Verse 11

Verse 12

ויעש הרע. מהו הרע שלא נכנע לפני ירמיהו הנביא מפי ה' כמפורש (בירמיהו
ל״ח:י״ז) ויאמר ירמיה אל צדקיהו כה אמר ה' אלהי צבאות אלהי ישראל אם יצא תצא
וגומר עד דואג אני את היהודים וגומר וחוץ מחטא זה לא חטא אלא בזה שלא שמע
לדבר נביא מפי ה' ושעבר על שבועת נבוכדנאצר אבל בתועבותיו והנמצא עליו על
יהויקים לא הרע לעשות, מפי ר' אליעזר ב"ר משלם זצ"ל:

Verse 13

אשר השביעו באלהים. כמפורש (ביחזקאל י"ז) אמר נא לבית המרי וגומר וכל הפרשה
נאמר על יהויכין וצדקיהו (שם) ויקח מלכה ושריה ויבא אותם אליו בבלה זה
יהויכין וסיעתו (שם) ויקח מזרע המלוכה ויכרת אתו ברית זה צדקיהו:

Verse 14

גם כל שרי הכהנים. להורות את ישראל כדכתיב (דברים כ״ד:ח׳) ככל אשר יורו אתכם
הכהנים הלוים לא כהנים הדיוטים למחות אלא שרי הכהנים שהיכולת בידם למחות ולא
מיחו:
ויטמאו את בית ה'. בשקוציה':
אשר הקדיש בירושלים. לשכן שמו שם לעולם:

Verse 15

וישלח ה'. כל זה צדק הדין שלא תאמר לא התרה בהם לשוב מדרכיהם הרעה אלא לאלתר
ויטרוף לעד אפו לכך נאמר וישלח ה' אלהי אבותיהם עליהם ביד מלאכיו והתרה בהם
לשוב מרעתם ולא פעם אחת בשנה או בחודש אלא בכל יום ויום השכם ושלוח:
כי חמל על עמו. ולא חפץ במיתתן:
ועל מעונו. על דירת בית המקדש שאפילו מלך בשר ודם חומל על עמו ועל בית מדורו
מלהחריבם:

Verse 16

ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים. בשלוחי הקדוש ברוך הוא:

ובוזים דבריו. של הקב"ה שודאי הדין עמו שאפילו שלוחי בשר ודם אין מבזין אותן ויראים לעבור על צוויו בין לרע בין לטוב ועמו בזו דבריו והלעיבו ותעתעו בנביאיו כל כך וגו':

Verse 17

ויעל עליהם את מלך כשדים. שהם אומה שפלה שנאמר (ישעיה כג) הן כשדים עם לא היה וכאן נתקיים (דברים ל"ב) הם קנאוני בלא אל וגומר עד בגוי נבל אכעיסם: ויהרוג בחוריהם בחרב בבית מקדשם. והושב להם גמולם שכתוב ויטמאו את בית ה' ונתקיים מה שאמר (יחזקאל ט') והכו אל תחוס עיניכם וגו' עד צאו ויצאו והכו בעיר:
ולא חמל על בחור ובתולה זקן וישש. מה שאין כן מנהג אנשי חיילים כשנוצחים במלחמה והורגי' אנשי המלחמה אבל על זקן בחור ובתולה חומלים ומתמלאים רחמים וגם נבואת משה רבינו נתקיימה (דברים לב) מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה גם בחור גם בתולה וגומר:

Verse 18

וכל כלי בית האלהים הגדולים והקטנים. שנותרו מגלות יהויקים ויכניה:

Verse 19

Verse 20

ויהיו לו ולבניו לעבדים עד מלוך מלכות פרס. ולמה עד מלכות פרס כי עד מלכות פרס עד אותו הזמן לא נתפייסה הארץ את שבתותי' והוא שכתוב (ויקרא כו) כל ימי השמה תשבות:

Verse 21

עד רצתה הארץ את שבתותיה. תרצה, כי קודם לכן לא רצתה הארץ שבתותיה: כל ימי השמה שבתה למלאת שבעים שנה. של שמיטה ויובל שבטלו ישראל בארץ וכנגדן גלו שבעים שנה אותן שבעים שבתה ארץ ישראל שנים שהכעיסו ישראל בארצם ארבע מאות ושלשים שנה מהם ג' מאות ותשעים משנכנסו לארץ עד שגלו ממנה עשרת השבטים ואתה מוצא אותם מפורשים מאתים וארבעים ושלשה משמלך ירבעם עד שהגלה הושע בן אלה ובימי שפוט השופטים שהכעיסו קי"א שנים והשאר סתומים הוא שנא' (ביתזקאל ד') ואתה שכב על צדך השמאלי ושמת את עון בית ישראל וגו' שלש מאות ותשעים יום וגו' וכלית את אלה ושכבת על צדך הימני שנית ונשאת את עון בית יהודה ארבעים יום יום לשנה מלמד שחטאו בית יהודה משגלו עשרת השבטים עד שחרבה ירושלים ארבעים שנה כיצד עשרים ושתים של מנשה כדכתיב (מלכים ב כ״א:ג׳) ככל אשר עשה אחאב ואחאב מלך כ"ב שנים ול"ג עשה תשובה הרי נ"ה מלך, ושתים דאמון וי"א דיהויקים הרי ל"ה שנה ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לצדקיהו הרי ארבעים סך כולם מישראל ויהודה ארבע מאות ושלשים הרי לארבע מאות שנה ס"ד שמיטין ויובלות ל"ה שנים הרי ה' שמיטין הרי ס"ט ושנת היובל האחרונה נחשבה להם לעון שהרי בעונם גלו ממנה הרי שבעים שנה מקודשים של שמיטה שלא שמטום ישראל לפיכך גלו שבעים שנה לקיים מה שנאמר (ויקרא כ"ז) אז תרצה הארץ את שבתותיה כך מפורש בסדר עולם וכאן מסיים בזה דברי הימים לפי שאמר למלאות שבעים שנה הוצרך לומר כאן פסוקים אלו ושל עזרא (תחלתו) להודיענו כשכלו אותן שבעים שנה היאך חזר הגלגל שחזרו לארצם לכך הוצרך לומר כאן בשנת אחת לכורש מלך פרס עד מי בכם מכל עמו ויעל ולכך נוספת וי"ו זו של ובשנת לפי שספר דניאל מפסיק בנתים שהרי ספר עזרא משוך וסדור אחר ספר דניאל וכך וי"ו מוסב מזה לזה:

Verse 22

את רוח כורש. רצונו:
ויעבר קול. כרוז הכריז לכל בני מלכותו:
וגם במכתב. שלח לכל בני מלכותו לאמר:

Verse 23

כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ. שאני מושל מלך על כל ממלכות:
והוא פקד עלי. והוא צוה עלי על ידי ישעיה לבנות לו בית בירושלים שנאמר
(ישעיהו מ״ד:כ״ח) האומר לכורש רועי וגו', כה אמר ה' למשיחו לכורש (שם מ"ה)
וכבר נאמרה לו נבואה זו של ישעיהו:
אשר ביהודה. ירושלים במדינות יהודה:
מי בכם מכל עמו ה' אלהיו עמו ויעל. כך היה הכרוז על המדינות מי בכל עמו של
הקב"ה יבוא לבנות ביתו אשר בירושלים:
ויעל. ויהי הקב"ה בעזרו ובעזרתינו: